

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 14, Sayı: 2, Sayfa: 225-254, ELAZIĞ-2004

TÜRK AYDINLARINDA CUMHURİYET: FARKLI SİYASAL DURUŞLAR VE FARKLI SONUÇLAR

The Republic in the Minds of Turkish Intellectuals: Different Political Standings and Different Results

Ahmet KARADAĞ

İnönü Üniversitesi, İkt. İd. Bil. Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya
akaradag@inonu.edu.tr

Özet

Cumhuriyet nedir? Bir yönetim biçimi mi, bir siyasal rejim mi? Yoksa her iki anlamı da içermekte midir? Cumhuriyetçi gelenek hangi değerler üzerinde yükselmiştir? Bu açıdan liberal demokratik gelenekle ortak yanları ve liberal demokrasiden farklılıkları nelerdir? Cumhuriyet, ülkemizde sadece bir yönetim biçimini mi ifade etmektedir? Yoksa, onu siyasal rejim olarak nitelendirmemizi sağlayan daha derin anlamlara mı sahiptir? Bu bağlamda, kendilerini farklı siyasal kesimde konumlandıran aydınlarımız, genel olarak ve Türkiye özelinde konuya nasıl yaklaşmaktadırlar? Çalışmada bu ve benzeri soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, liberal kesimden Mustafa Erdoğan, sol kesimden Mümtaz Soysal ve “millici” kesimden Süleyman Seyfi Öğün çalışma kapsamına alınarak, bu aydınların cumhuriyet konusundaki görüş ve düşünceleri cumhuriyet ve cumhuriyetçi kuram açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, cumhuriyetçilik, aydın.

Abstract

What is republic? Is it a form of government or a political regime? Or does it include both? On which of the virtues republican tradition has developed? In this sense, what are its similarities with and differences from liberal democratic tradition? In our country, does republic have the only meaning of a form of government or does it have a deeper meaning that can be described as a political regime? In this respect, how do Turkish intellectuals who have different political views approach to the subject in general and to Turkish case in particular. This study has tried to clarify the answers of such questions. For that purpose, the views and analyses of Mustafa Erdoğan who can be viewed as liberal, Mümtaz Soysal who can be viewed as leftist, and Süleyman Seyfi Öğün who can be viewed as nationalist, have been studied from the context of republic and republicanism.

Key words: Republic, republicanism, intellectual.

1. GİRİŞ

Ülkemizde, özellikle siyasal ve sosyal bilimler alanında birçok kavramın taşıdığı içeriğe ve öze ilişkin bir belirsizlik ve sıklık uzun zamandan beri hüküm sürmektedir. Bu kavramlardan biri olan cumhuriyetin ne olduğu ya da ne olmadığı akademik camiada bile henüz belirgin bir açıklığa kavuşturulabilmiş değildir. Cumhuriyet, bazen demokrasi ile eş anlamlıymış gibi kullanılırken, bazen de salt bir yönetim biçimi olarak kavramsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Resmi söylemde ise cumhuriyet, Türkiye Devleti ile özdeşleştirilmiş durumdadır. Gerek bu anlamsal karmaşa gerekse devlet cumhuriyet özdeşleştirilmesi cumhuriyetin doğru bir biçimde tartışılabilirliğini engellediği gibi, kimi zaman, yapılan akademik tartışmaların tartışanlar açısından suçlamalarla sonuçlanan olumsuz etkileri de görülmektedir.

Bu çalışmada farklı siyasal kesimleri temsilen üç aydın inceleme konusu yapılmış, bu aydınların cumhuriyet konusundaki görüş ve düşünceleri ile aralarındaki ortak paydalar ve ayrılıklar saptanmaya çalışılmıştır. Böylelikle hem cumhuriyet kavramının anlamsal ifadesine ilişkin bir belirginlik ortaya konulmak istenmiş, hem de anlam karmaşasında aydınların payının olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla liberal kesimi temsilen Mustafa Erdoğan, sol kesimi temsilen Mümtaz Soysal ve “millici”¹ kesimi temsilen Süleyman Seyfi Öğün çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışma kapsamına bu aydınların alınması bunların üçünün de akademisyen olmaları ve akademisyenlik mesleğinde en üst unvan olan profesörlük unvanına sahip bulunmalarındır. Ayrıca, her üç aydın, ait oldukları siyasal kesimden bir takım özgün farklılıklar taşıyalar da kendi kesimlerinin önde gelen isimleri durumundadırlar.

1956’da Trabzon’da doğmuş olan Mustafa Erdoğan lisans öğrenimini Ankara Hukuk Fakültesi’nde tamamlamıştır. 1988 yılında Kamu Hukuku doktoru olan Erdoğan 1991’de doçent, 1997’de ise profesör olmuştur. Erdoğan, 1992 yılında bir grup arkadaşı ile beraber Liberal Düşünce Topluluğu’nu kurmuş ve bir süre topluluğun başkanlığını da yürütmüştür. Halen topluluğun çıkarmakta olduğu Liberal Düşünce dergisinin editörlüğünü yürütmekte olan Erdoğan, Hacettepe Üniversitesi’nde öğretim üyeliği yapmaktadır.

Mümtaz Soysal 1929 yılında Zonguldak’ta doğmuştur. 1949’da Galatasaray Lisesi’nden, 1953 yılında Ankara Üniversitesi SBF’den mezun olan Soysal, 1956’da aynı fakülteye asistan olmuştur. 1963’de doçent, 1969’da profesör olan Soysal, 1961 yılında Doğan Avcıoğlu ile birlikte **Yön** dergisini çıkarmışlardır. 222 sayı çıkarılan bu dergi dönemin aydınları arasında büyük yankı uyandırmıştır. 1971 yılında SBF dekanlığına seçilen Soysal,

¹ Millicilik, bir kavram olarak Öğün’e ait olup, milliyetçilikten farklıdır. Öğün’e göre millicilik, reel politika demektir. Reel politik, politik aklı temsil eden yaşamsal bir süreçtir. “Millicilik bir politik coğrafya ve bir politik toplum üzerinden başarılabilir”. Milliyetçilik ise, politik süreçleri mistikleştirdiğinden reel politiktan kopabilmektedir. Öte yandan, millicilik bir politik toplum inşasından hareket ederken, milliyetçilik önceliği millet inşasına verir. Bu bakımdan millicilik, klasik anlamda milliyetçilikten farklı bir konumu ifade eder (Özkan, 1999).

1971 ile 1972 arasında bir süre Mamak Askeri Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır. Soysal, 1991 seçimlerinde SHP'den Ankara milletvekili olmuş ve bu dönem içinde 125 gün süreyle Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. 1995 seçimlerinde DSP'den milletvekili seçilen Soysal, 1998'de partisinden istifa etmiştir.

1959 yılında Muğla'da doğan Süleyman Seyfi Öğün ortaöğrenimini 1977'de Bursa Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İİBF'den mezun olan Öğün, 1991 yılında doktor, 1993 yılında doçent, 1998'de ise profesör olmuştur. Çalışmalarını milliyetçilik ve Türk siyasal kültürü üzerinde yoğunlaştırmış olan Öğün, **Doğu Batı** ve **Sivil Toplum** dergilerinin yayın kurulunda bulunmakta olup, halen Uludağ Üniversitesi İİBF'de öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Çalışmaya zamansal bir sınırlama konmamıştır. Çünkü, yapılacak bir zaman sınırlaması Soysal ile Erdoğan ve Öğün arasındaki zamansal fark nedeniyle Soysal'ın konuyla ilgili birçok yayınının çalışma kapsamının dışında kalmasına neden olabilirdi. Bunun yerine "cumhuriyet", "siyasal sistem" ve "siyasal kültür" kavramları ile "Türkiye Cumhuriyeti" nitelemesi anahtar kavramlar olarak belirlenmiş ve bu kavramlardan herhangi birini içeren ders kitabı dışındaki kitap ve makaleler çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışmada betimsel ve tarihsel yöntem kullanılmış olup, yer yer analitik değerlendirmeler de yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamındaki üç aydının görüş ve düşünceleri, cumhuriyetin ne anlama geldiği, nasıl bir felsefi temele sahip olduğu, hangi hukuksal parametrelerin üzerinde yükselmesi gerektiği, Türkiye'de cumhuriyetin taşıdığı anlam, kuruluş ve işleyiş felsefesi, sorunları ve çözüm yollarının neler olabileceği açılarından çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümleme yapılırken önce, çalışma kapsamına alınan aydınların cumhuriyet ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin görüş ve düşünceleri verilmiş, daha sonra aydınlararası ortak paydalar ve ayrılıklar saptanarak bir sonuca ulaşılmıştır.

2. BİÇİMSEL VE TAHAKKÜMCÜ CUMHURİYET

Erdoğan (1998a:344) cumhuriyet kelimesinin köken olarak Latince res publica'dan geldiğini, insanların aile yaşamlarının dışındaki bütün halkın ortak işlerini ilgilendiren kamusal alan anlamını taşıdığını belirtmektedir. Cumhuriyet, ortak iyilik anlamı taşıdığı gibi, kamusal yaşamın kurumsal yapıları anlamını da taşımaktadır.

Cumhuriyetin dilimizdeki anlamında halk, topluluk, kamu anlamlarına gelen ve Arapça kökenli olan cumhur sözcüğü yer almaktadır. Bu anlamda cumhuriyet, halka veya kamuya ait ya da onunla ilgili anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla, cumhuriyet kavramı, günümüzde Türkçe'de bir yönetim biçimini karşılamak için kullanılmakla birlikte res publica ve republic sözcüklerinin diğer anlamlarını da içermektedir. Ancak, kavramın bu anlamda yerel tarihsel bir temeli bulunmamaktadır (Erdoğan, 1998a: 344).

Cumhuriyetin bir diğer anlamı kamusal alanın örgütlenme biçimi ile ilgilidir. Demokrasi, aristokrasi ve monarşi gibi geleneksel siyasal yönetim biçimlerinin çözülmesini müteakip cumhuriyet, kamusal alanın doğru biçimde örgütlenmesinin yeni biçimi olarak gösterilmiştir. Roma döneminde cumhuriyet, bu anlamda ideal bir yönetim biçimi olarak

belirmiştir. Bu yönetim biçiminin idealliği kamusal alanın örgütlenmesinde belirleyici gücün halka ait olmasından kaynaklanmıştır. Kavramın bu son anlamı günümüze de yansımış olup, anayasa ve siyasal bilimde cumhuriyet, egemenliğin tüm halka ait olduğu siyasal yönetim biçimini anlatmak amacıyla kullanılır olmuştur (Erdoğan, 1998a: 345).

Cumhuriyetçilik konusunda ise Erdoğan, (1998a:346) Held'den yaptığı aktarmayla şu görüşlere yer vermektedir: Cumhuriyetçilik "özü politik eylemle tanımlanan aktif yurttaşlık ideali"dir. Böyle bir siyasal düşüncede aktif yurttaş olabilmenin çeşitli gerekleri vardır. Buna göre, aktif yurttaş toplumun geleceğinin saptanmasında ve kolektif kararlara katılıp sorumluluk paylaşmada aktif rol almak durumundadır. Ayrıca, aktif yurttaş kolektif kararlara katılıma iten sebep, kendi özel çıkarları yerine, ortak çıkarlar olmalıdır. Zaten, Miller'e göre, yurttaş erdemli yapan ortak çıkarları özel çıkarlara üstün görüp, kendisini kamunun ortak iyiliğini sağlamaya adanmıştır (aktaran Erdoğan, 1998a: 346).

Modern cumhuriyetçi düşünceye göre, yurttaşlar siyasal yaşama kendi özel çıkarlarını gerçekleştirmek için değil, tersine ortak yarara hizmet etmek için katılırlar. Kamusal yaşamda yurttaşlar özel çıkarları aşarlar; kamusal ruhlu bir diyaloga girerler. Kamusal yaşam sayesinde kişisel özel amaç arayışları belli bir düzene girer ve böylelikle yurttaşlar daha erdemli kişiler olurlar (Farber&Fickery'den aktaran Erdoğan, 1998a: 346).

Cumhuriyetçi düşüncede iyi insanla iyi yurttaş eş anlamlı olup, iyi yurttaş olmak için iyi insan olmak gerekir. İyi bir siyasal toplum ise, siyasal yönden aktif olan ve ortak iyiliği önceleyen yurttaşlardan oluşan bir topluluktur (Erdoğan, 1998a: 347).

David Held'den yaptığı alıntıda Erdoğan (1998a:347) iki tür cumhuriyetçilikten söz eder. Bunlar; gelişmeci cumhuriyetçilik ile korumacı cumhuriyetçiliktir. Gelişmeci cumhuriyetçilik, insanların siyasal gelişimi açısından siyasal katılımı önemser ve yurttaşların ekonomik ve siyasal eşitliğini savunur. Korumacı cumhuriyetçilik ise yurttaşların özgürlüğü yönünden siyasal katılıma vurgu yapar. Buna göre, eğer yurttaşlar her düzeyde siyasal katılımı gerçekleştirerek kendilerini yönetemezlerse, başkalarının boyunduruğu altına girerler. Bu durum da yurttaşların özgürlüğünü olumsuz etkiler (aktaran Erdoğan, 1998a: 348).

Cumhuriyetçi yönetim hem düşünsel, hem de eylemsel olarak siyasal etkinliklerle erdem arasındaki sıkı bağa dayanır. Cumhuriyetçi yönetim, nasıl ki erdemli yurttaşlardan oluşuyorsa, cumhuriyetçi politikalar da yurttaşlık erdemini geliştirmektedir. Bu bakımdan hümanizm, insanı yurttaşlığa dayalı bir yaşama katılarak kendisini gerçekleştirebilen bir varlık olarak görür (Erdoğan, 1998a: 352).

Cumhuriyetçi gelenek, liberal gelenekten kimi farklılıklar taşır. Öncelikle, cumhuriyetçi geleneğe göre hakların varlığı nesnel hukuk düzenine bağlı iken, liberal gelenek kimi hakların varlığının mevcut siyasal sistemden bağımsız olduğunu, dolayısıyla, bu hakların doğal haklar olarak nitelendirildiğini belirtir. İkinci olarak, cumhuriyetçi gelenekte aktif yurttaş katılımı amaçsal bir değer taşır. Yurttaşların siyasal yaşama katılımı esas olup, cumhuriyetçi bir yönetim de aktif yurttaşlarla mümkündür. Liberal gelenek ise, yurttaş katılımına araçsal bir değer atfeder. Buna göre, eğer yurttaş katılımı gönüllü ise bir değeri ve anlamı vardır. Üçüncü olarak, liberal gelenekte piyasanın önemli bir yeri bulunmaktadır.

Piyasa olmadan sivil bir yaşamın olması hemen hemen olanaksızdır. Ancak, cumhuriyetçiler açısından piyasa, hiç de bu kadar önemli olmadığı gibi, piyasanın, ortak yararı ve kamusal duyarlılığı aşındırma tehlikesi de vardır (Erdoğan, 1998a: 354-356).

Erdoğan'a göre (1998a:357) bireysel temel haklar ve özgür piyasa ekonomisi üzerinde yükselmeyen bir yönetim, cumhuriyetçi bile olsa, tüm sivil alanı kamusal ve siyasal alanın denetimine alarak totalitarizme kayabilecektir.

Genel anlamda cumhuriyet ve cumhuriyetçilik hakkındaki bu bilgilerden sonra Erdoğan, (1998a: 357, 358) cumhuriyet yönetiminin Türkiye uygulaması ile ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor: 1998 yılı itibariyle 75. yılını geride bırakmasına karşın, ülkemizde cumhuriyet yönetimi hâlâ biçimsel ve yüzeyseldir. Söylem ve uygulama açısından incelendiğinde ülkemizdeki cumhuriyet yönetiminin yüzeyselliğinin iki noktada toplandığı görülür. İlk olarak, ülkemizde cumhuriyet yönetimi monarşik olmayan bir rejim olarak anlaşılmış ve halen de böyle anlaşılmaktadır. Ülkemizde saltanatın kaldırılmasıyla cumhuriyetçi bir yönetim kurulduğu zannedilmiştir. Oysa, devlet başkanının irsi bir yolla göreve gelmemesi bir ülkenin yönetiminin cumhuriyet olması için yeterli değildir. Günümüz Avrupa monarşilerinden bazıları Türkiye'den daha cumhuriyetçidir.

Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasıyla "eski rejim"de sembolleşen siyasi değerlere toptan bir karşı çıkış olmuştur. Padişahlığa karşı çıkışla birlikte, bir bütün olarak Osmanlı döneminin genel zihniyetine de karşı çıkmıştır. Ancak, ülkemizde cumhuriyet yönetiminden sonra da Osmanlı döneminin devlet-toplum ilişkisi, özellikle hikmet-i hükümet felsefesi ve bürokratik yönetim geleneği bağlamında varlığını sürdürmüştür (Erdoğan, 1998a: 358).

Uygulamada eski özlerin korunmasına karşın, söylem düzeyinde kimi değişikliklerin olduğunu saptayan Erdoğan, (1998a:358) bunun, ülkemizde cumhuriyetin yüzeysel olarak anlaşılmasının ikinci nedenini oluşturduğunu belirterek konuyla ilgili şu görüşlere yer veriyor:

"Cumhuriyetin başlangıcında gerek resmi beyan ve tutumlarda gerekse ilk ve orta öğretim müfredatında yurttaşlık kavramı üzerinde yapılan ısrarlı vurgular gözden kaçacak gibi değildir. Buna bakarak cumhuriyetçi düşüncenin "aktif yurttaşlık" idealinin Türkiye Cumhuriyeti'nde de benimsendiği sanılabilir. Ne var ki, burada söz konusu olan gerek yurttaşlık tanımı gerekse kamu alanı anlayışı cumhuriyetçi ideallerle uyusur görünmemektedir."

Erdoğan, (1998a:358) Füsün Üstel'e atfen Cumhuriyet'in yurttaş profilinin şu özellikleri içerdiğini belirtmektedir: "haklardan çok ödevlerle tanımlanan yurttaş, "düşman ve tehlike" imajı karşısında alarına geçirilmiş militan yurttaş, kültürel ve etnik olarak tanımlanan yurttaş". Erdoğan'a göre, bu özelliklerin cumhuriyetin aktif yurttaş idealiyle uyusabileceği tamamen kuşkuludur. Çünkü, ilk iki özellik, yurttaşların iradi yönden devlete ve özellikle devlet seçkinlerine bağımlı olması sonucunu doğuracaktır ki, 75 yılın sonunda durumun böyle olduğu da kolaylıkla görülebilmektedir. Üçüncü özellik olan yurttaşlığın kültürel ve etnik olarak tanımlanması çeşitlilik ve çoğulculuğun önünü tıkamıştır. "Bir başka yönüyle bu tanım kamu işlerine yurttaş katılımını genel bir hak olmaktan çıkarıp hâkim etnik-kültürel gruba özgü kültürel-grupsal bir ayrıcalık haline" getirmiştir (Erdoğan, 1998a: 359).

Cumhuriyet döneminde kamusal alan, bütün sivil girişimlerin önünü tıkayacak biçimde

tanımlanmış, kamusal-özel ayrımı neredeyse reddedilmiştir. Yurttaşların siyasal katılımı, devlet seçkinlerince tanımlanan ortak yararın gerçekleştirilmesi yönünde olmak koşuluyla kabul görmüştür. “Cumhuriyet’in projesinde özgür ve özerk yurttaş yerine, kendini resmi yoldan tanımlanan “ulusal çıkar”a ram eden bağımlı insan anlayışı hakim olmuştur.” (Erdoğan, 1998a: 359). Bu durum Cumhuriyetçi elitlerin sahip olduğu modernleştirici mantığın sonucudur. Çünkü, modernleştirici niteliğe sahip bir devletin bu amacını gerçekleştirebilmesi ancak her türlü sivil toplum girişimini denetim altına almasıyla mümkündür (Erdoğan, 1997g).

Cumhuriyet yönetiminin Machiavelli’den esinlenerek yurttaşları uygar ve erdemli yapmak amacıyla uygar ülkelerin çeşitli yasalarını ve bu yasaların taşıdığı temel hukuksal kodları ülkeye getirdiğini belirten Erdoğan, (1998a:359) konuyla ilgili olarak şu görüşleri belirtiyor:

“Cumhuriyet’in Türkiye halkını “medenileştirme” projesi, doğası gereği, toplum bireylerinin “insan” onurlarını tanıyan ve onların katılımını sağlamaya yönelik bir tasavvur olamazdı; aksine, bu proje yurttaşları kimliksiz birer materyal olarak gören bir anlayışla gerçekleştirilmeye mahkumdu. Tek parti döneminin sadece ders kitaplarıyla yapılan “yurttaşlık eğitimi” değil, kasaba ve şehir halkına yönelik “halk evleri” ile köylülerin “terbiyesi”ni amaçlayan “köy enstitüleri” de bu amaçla kurulmuş ideolojik devlet aygıtları idi. İlginçtir, ilhamını başka yerden almış olsa da, “köy enstitüleri” uygulaması Cumhuriyet’in “günah keçisi” olan Osmanlı devletinin “uyrukçu” siyasi kültürünün bir parçası olan “devşirme” kurumunun bilinç dışı bir uzantısı gibidir.”

Cumhuriyet döneminin yurttaşlık anlayışı, hem katılanlar hem de katılanların katılım biçimi açısından sınırlı bir yurttaşlık uygulaması olmuştur. Yurttaşlara düşen sorgulama ve akıl yürütme değil, devlet tarafından saptanan ortak yararı gerçekleştirmek için sorgusuz biçimde katılımdır. Ayrıca, ortak yararın içerdiği toplumsal, siyasal ve kültürel kodlarla kendi kodları örtüşen ya da söz konusu kodları benimseyip kendimleyenler ayrıcalıklı yurttaş statüsüne ulaşırlarken, bu kodlarla uyuşmayanlar için yurttaşlık, ancak sınırlı bir yurttaşlık anlamına gelmiş ve birçok yönden yoksunluk anlamı taşımıştır (Erdoğan, 1998a: 360; 2000b: 166). Bu yönüyle ülkemizdeki cumhuriyet yönetimi Erdoğan’a göre (1997b) halkın iradesini egemen kılan değil, kendi iradesini halka egemen kılan bir uygulama olmuştur.

Sultanlığa dayalı bir rejimden cumhuriyete geçilmiş, ama kurulan yeni rejim de baskıcı ve güdülmeyici olmaktan kurtulamamıştır. Yeni rejimin felsefesi pozitivism, yöntemi ise, kurucu rasyonalizm olduğundan, rejim, siyasal alanın yanında, kendi istediği gibi düzenlemek amacıyla, toplumsal ve kültürel alanı da denetimi altına almıştır. Kurucu rasyonalizm ve pozitivist felsefe “birey ve yurttaş olarak varoluşu devletin kendi varlığı için bir tehlike olarak” görmüş, “özgürlüğe karşı güç ve cebiri ön plana” çıkarmıştır (Erdoğan, 1998b: 804).

Erdoğan’a göre (1998b:805) kurucu rasyonalizm yanlış bir yöntemdir. Çünkü, kurucu rasyonalizm, toplumu bilinçli bir irade aracılığıyla ve belli bir amaca yönelik olarak kurgulanan bir düzen olarak kabul eder. Böyle bir teşhisle yola çıkılınca, toplumun bir bütün olarak ve bütün yönleriyle hem denetlenmesi hem de güdümlendirilip yönlendirilmesi gerekir. Toplumun rasyonel bir kurgu kabul edilerek yönlendirilmeye kalkışılması,

çoğulculuğun önünü tıkar. Zira, böyle bir kabul, toplumu “gönüllü bireysel ve grupsal etkinliklerin dolaylı ve dolaysız sonuçlarından kendiliğinden bir biçimde oluşan bir düzen” olarak kabul etmez.

Cumhuriyet döneminde insan hak ve özgürlükleri ile ilgili anayasal düzenlemeler ve uygulamalar, dönemden döneme ve uygulayıcılara göre farklılıklar göstermiştir. 1924 Anayasası’nda hak ve özgürlükler klasik bir biçimde belirtilmiş, ama hak ve özgürlükleri güvence altına alan ayrıntılı bir düzenleme getirilmemiştir. 1961 Anayasası düzenleme açısından çağdaş normlara uygun olmasına karşın, uygulama özgürlükçü olmaktan çok, sınırlayıcı olmuştur. Temel hak ve özgürlüklerin uygulanması ile ilgili bu sınırlayıcı özellik, 1982 Anayasası döneminde anayasal düzenlemelerde yer aldığı gibi uygulamada da kapsamı genişlemiştir. Bütün bu gelişmeleri Erdoğan, (1998a:395) iki nedene bağlamaktadır. Birinci nedenin rejim sorununun öncelenmesi olduğunu belirten Erdoğan (1998a:395) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Türkiye’nin anayasaları ve diğer hukuki düzenlemeleri, hatta bu konudaki uluslararası taahhütleri ne olursa olsun, insan hakları hiç bir zaman Cumhuriyet’in devlet seçkinlerinin birinci derecedeki kaygıları arasında yer almamıştır. Onların öncelikleri daha ziyade “rejim”le ve onun arkasında yatan ideolojik tercihlerin korunmasıyla ilgili olmuştur. Bugün de hâlâ varlığını sürdüren bu anlayışa göre, devletin asıl işlevi toplumun “çağdaşlaştırılması” olduğu için, hukuk bu amacın bir aracı olarak görülmüş ve uygulama da aynı anlayışla sürdürülmüştür.”

İkinci neden, devletçi siyasal kültürdür. Buna göre insan hak ve özgürlükleri konusunda Cumhuriyet dönemi düzenleme ve uygulamalarının genel olarak istenilen düzeye ulaşmamış olmasını, sadece devlet seçkinlerinin isteksizliğine bağlamak doğru değildir. Devlet seçkinlerinin isteksizliğinin yanında toplumda egemen olan devletçi siyasal kültürün de önemli etkisi vardır. Siyasal kültürümüzün genel olarak devletçi özellikler taşıdığını belirten Erdoğan (1998a:396) konuyla ilgili olarak şunları belirtiyor:

“Türkiye toplumu genellikle “devlet”i, eleştirilmesi ve sorgulanması “doğru olmayan”, vatandaşlar olarak bize baskı yapsa bile nihayetinde katlanmamız gereken üstün bir güç olarak görmekte; ona adeta insan türünden ayrı, üstün bir ontolojik gerçeklik ve moral bir değer olarak bakmaktadır. Türkiye’de otoriteye karşı çıkanlardan toplumun genellikle hazzetmemesi ve herkesin devlet karşısında haddini bilmesi gerektiğine inanılması, nitelikleri gereği siyasi otoriteye karşı yöneltilen talep ve iddialar olan insan haklarının yerleşmesinin önünde ciddi bir kültürel engeldir.”

Erdoğan’a göre, (1998a: 292-297) ülkemizde cumhuriyet yönetiminin bir meşruiyet sorunu bulunmaktadır. Meşruiyet sorununun nedeni “yönetimin kamu yararı amacından saptırılması ve devletin gizli etkinliklerine resmi ideoloji ile meşruluk” sağlanmaya çalışılmasıdır. Burada devletin örgütlenme ve kendini meşrulaştırma biçimi, bizzat meşruiyet sorununun kendisini oluşturmaktadır. Devletin örgütlenme biçiminden kaynaklanan meşruiyet sorunuyla ilgili olarak başlıca üç etkenden söz edilebilir. Bunlar; hikmet-i hükümet politikası, patrimonyalizm ve resmi ideolojinin ağırlığıdır.

Hikmet-i hükümet politikasının gereği ülkemizde devlet, topluma göre öncelikli ve onun üstündedir. Bu üstünlük, devletin kutsal ve yüce olmasından kaynaklanmaktadır.

Gerçekte, devlet toplumun bir türevi olması gerekirken, Türkiye’de toplum, devletin bir türevi olarak ondan doğmuştur; devlet ulusun değil, ulus devletidir. Bunun sonucu olarak devlet, toplumu istediği biçimde şekillendirme hakkına sahip olup, onun üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilir (Erdoğan, 2000a: 55; 2001: 156). Buna karşın, halk bu uygulamaları hiçbir biçimde sorgulayamaz. Çünkü, devletçe yapılan her türlü eylem ve işlemde halkın anlayamadığı veya bilmediği bir hikmet gizlidir (Erdoğan, 1997c: 39; 1997d).

Patrimonyalizm, ev yönetimi kurallarının devlet yönetimine uygulanmasıyla oluşan bir yönetim tarzıdır. Böyle bir yönetimde siyasal iktidar evin reisi konumunda olurken, yönetilenler de aile bireyleri ya da akrabalar olarak kabul edilir. Klasik ev yönetiminde yönetenle yönetilenler arasında nasıl ki, iktidar-itaat ilişkisi varsa patrimonyal devlet yönetiminde de aynı ilişki geçerlidir. Bu anlayışın bir sonucu olarak Türkiye’de yurttaşların refahını sağlamak devletin görevi olarak kabul edilmektedir. Devlet, baba olarak nitelendirilirken, devlet hazinesi, yurttaşlar açısından bir nimetler havuzu olarak görülmekte ve yurttaşlar devlet babaya yakınlıkları ölçüsünde bu havuzdan yararlanmaktadırlar (Erdoğan, 1998a: 295-296).

Meşruiyet sorunuyla ilgili üçüncü etken devletin, yurttaşları çağdaştırma görevinden kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 1997f). Bu çağdaştırma görevi devletin eğitim politikasına da yansımış ve tek tip insan yaratılmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 1997e). Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte ülkemizde daha önceden varolan devletçi geleneğin resmi bir ideolojiyle taçlandırıldığını belirten Erdoğan, (2000a:56) konuyla ilgili şu görüşlere yer vermektedir:

“Artık, üstün ve tartışılmaz olan sadece bir kurum olarak “Devlet” ve geleneksel “Türk Devleti” değil; fakat belli bir toplum tasarımı, bir hayat tarzını topluma siyaseten kabul ettirmeye adanmış olan “Türkiye Cumhuriyeti”dir. Bu nedenle, bugün Türkiye Cumhuriyeti kendisini idame ettirmek için “gereklenler”i yapmakla yetinmemekte; ayrıca toplumu da tanzim etmeye, vatandaşlara nasıl inanmaları, nasıl düşünmeleri ve nasıl yaşamaları gerektiğini de buyurmaya kalkışmaktadır.”

Böyle bir yönetim tarzı hukukun taşıdığı anlamı da değiştirmektedir. Devlete üstün bir referans veya bağlayıcılığa sahip üstün bir normatif çerçeve olarak meşruiyet sağlaması gereken hukuk, bu yönetim anlayışında devletin yaptıklarını meşrulaştıran araçsal bir değer konumuna indirgenmiş olmaktadır (Erdoğan, 2000a: 56; 2001: 38).

Erdoğan’a göre (2000b:168; 1997a:280, 285) Türkiye Cumhuriyeti’nin en belirgin karakteri “askeri cumhuriyet” olmasıdır. Ülkemizde ulusal politikaların belirlenmesinde MGK ve Genelkurmay Başkanlığı’nın önemli bir ağırlığı bulunmaktadır (Erdoğan, 1997h). MGK’nın anayasal konumuna bakıldığında kurumun ihtiyaç duyulduğunda toplanıp karar veren danışma niteliğinde bir organ olmaktan çok icrai bir kurum olduğu kolaylıkla görülebilir.

3. DEVRİMCİ, EŞİTLİKÇİ AMA SORUNLU BİR CUMHURİYET

Soysal’a göre (1976) cumhuriyet, tanıma esas teşkil eden kavram bakımından farklı biçimlerde anlaşılabilir. Nitekim, başlangıçta halk kavramı esas alınarak cumhuriyet tanımları yapılmıştır. Buna göre cumhuriyet halka dayalı yönetim demektir. Bu bakımdan cumhuriyetle

demokrasi, seçim ve özgürlük gibi kavramlar arasında yakın ilişkiler vardır. Daha sonraları, cumhuriyet kavramı öteki yönetim biçimlerine göre tanımlanmaya başlanarak başlangıçtaki anlamından uzaklaşmıştır. Bu anlamda cumhuriyet, monarşik olmayan tüm yönetim biçimlerini anlatmak amacıyla kullanılır olmuş, yönetimin bir sülale içinde kuşaktan kuşağa geçmediği her yönetim, cumhuriyet olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyet bu anlamda ele alındığında devlet başkanının seçimle iş başına gelip gelmemesi önemsizleşmekte ve birbirinden farklı birçok yönetim cumhuriyet olarak nitelendirilebilmektedir. Örneğin, İran yönetimi cumhuriyet olarak nitelendirildiği gibi Çin ile Afrika ve Latin Amerika'daki birçok ülke de cumhuriyet olarak kabul edilebilmektedir.

Soysal, (1976) cumhuriyetin asıl anlamının ortaya çıkarılmasında Fransız Devrimi'nden yararlanılabileceğini belirtmektedir. Fransız Devrimi'nden sonraki dönemde bir ülkenin cumhuriyet olarak nitelendirilebilmesi için devlet başkanının ırsi yoldan iş başına gelmiyor olması yeterli görülmemiştir. Bu koşulun yanında yönetimin halka dayanması, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine de uygun olması gerekli görülmüştür. Yani, cumhuriyetçiliğin özü gereği, bir cumhuriyet yönetiminde bütün organların halktan çıkması gereklidir (Soysal, 1998a: 188).

Ülkemizde Meşrutiyet aydınlarının hürriyet, müsavat, uhuvvet olarak ifade ettikleri kavramlar Soysal'a göre (1976) günümüzde de cumhuriyetin asgari koşulları olarak kabul edilebilirler. Çağdaş cumhuriyetçilik, bu kavramların kabulüyle başlayıp, bunların geliştirilerek yeni anlamlara yöneltilmesini amaçlar.

Soysal'a göre, (1995) bir cumhuriyette uyruklar sadece yurttaş olarak kabul edilirler. Yurttaşlık da din, mezhep, etnik köken ve anadil farklarının ötesinde insan sıfatıyla bütünleştirilir. Cumhuriyetçi bir yönetim bu çeşit farklılıklarla ilgilenmez; bu farklılıklar yokmuş gibi yurttaşlığı "eşitliğin soyut güzelliğine göre" düzenler. Farklılıklar ise, devletin koruması altındaki özgürlükler alanını ilgilendirir.

Soysal, (1976) cumhuriyetçi düşüncede özgürlüğün sadece soyut olarak düşünülemeyeceğini, soyut özgürlüklerin ekonomik eşitlikle perçinlenmesi gerektiğini savunmaktadır. O'na göre, çağdaş cumhuriyetçiliğin önemli amaçlarından biri, soyut özgürlüklerin somut sosyal güvenlik uygulamalarıyla desteklenmesidir.

Cumhuriyet konusundaki bu genel bilgilerden sonra Soysal, Türkiye Cumhuriyeti hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Soysal'a göre (1976; 1994a; 1998a: 186, 187) Türkiye Cumhuriyeti dünya üzerindeki diğer cumhuriyetlerden farklı, kendine özgü bir tarzı olan ya da olması gereken bir cumhuriyettir ve bu cumhuriyetin üç önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlar; eşitlikçilik, devrimcilik ve jakobenliktir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri en çok çaba harcadığı alan, soyut özgürlüklerin somuta dönüştürülebilmesi konusunda olmuştur. Bu amaçla sosyal güvenlik uygulamalarına ağırlık verilmiş ve halkın ekonomik yönden özgürlükleri kullanabilecek düzeye gelmesi için çalışılmıştır. Özgürlüklerin somuta dönüştürülmesinde ekonomik olarak sosyal güvenlikten yararlanılırken, siyasal olarak katılım önemsizleşmiştir. Ancak, cumhuriyetin bu amaçları tam olarak başardığı söylenemez. Bu tür eksikliklerin cumhuriyetin onuncu

yılında da bulunduğunu belirten Soysal, (1976) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Ama o zamanlar bir on yıl öncesine göre büyük bir aşama yapılmıştı ve bir on yıl sonrasına çok daha büyük bir umutla bakılıyordu. Aynı heyecan, aynı gurur, aynı umut yeniden yaratılmadıkça, cumhuriyetin yıldönümleri hep coşkusuz bayramlar olarak geçip gidecek...”

Soysal’a göre (1998a:186) cumhuriyetimiz jakoben bir cumhuriyettir. Bunun nedeni kurulduğu toplumun özellikleridir. Kurulduğu toplum, yani Osmanlı toplumu çok özel bir toplumdur. Bizim cumhuriyetimiz bu çok özel toplumda çok güç ve çok lüks şeyleri gerçekleştirmeye çalışan bir cumhuriyettir. Çünkü, “hem zor bir coğrafyada bağımsız devlet olmaya, hem zor bir toplumda çağdaş devlet olmaya; hem yoksul, geri kalmış bir toplumda refah yaratmaya, hem de eğitim düzeyi düşük bir toplumu yalnız çağdaş kılmaya değil, çağdaşlığın önünde bir toplum haline getirmeye çalışan, öteye taşıyan bir cumhuriyet”tir. Bundan da öte, Soysal, (1998a:187) cumhuriyetin devlet için değil, bireyler için var olduğunu, zira, cumhuriyetin asıl amacının bireyleri insan yapmak olduğunu belirtmektedir.

Soysal, (1998a:195) cumhuriyeti genel anlamda halk kavramını esas alarak açıklamasına karşın, Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olarak sorulan “kimin cumhuriyeti?” sorusuna ilginç biçimde şu yanıtı vermektedir:

“Kimin cumhuriyeti? Bana sorarsanız, her şeyde olduğu gibi kurucularının, biz kurduk diyenlerin. Evet, o mücadeleye herkes katılmış, evveliyatı var, birtakım malzemeler var. Ama bütün bunlar içinde damgayı vuran, bütün bu olayları bir yere sevk eden ana fikir sahibi olanların cumhuriyeti.”

Soysal’a göre, (1998a: 188, 200-201) genel bağlamda olduğu gibi Türkiye’de de cumhuriyet başlangıç çizgisini devam ettirememiştir. 75. yıl itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin üç çeyrek yüzyıllık bir geçmişi olduğu düşünülürse, ancak bunun bir çeyreğinde cumhuriyetin başlangıç çizgisi süreklidir. Daha sonra meydana gelen bir karşı devrimdir. Hem de bizzat Soysal’ın kendi ifadesiyle “demokratik karşı devrim”. Türkiye’de demokrasinin cumhuriyeti öldürdüğünü belirten Soysal, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Cumhuriyetin başlangıç fikrine karşı olan bir şey yaşanıyor. Nedir? “Ben burada yaşayan insanları değiştireceğim. Ben bu toplumu değiştireceğim. Bunun için eğitimi şöyle yapacağım, böyle yapacağım” derken, tam bunları söylerken, bu adamlara biraz da oy hakkı verelim falan deyince, devrimci cumhuriyet hapı yutuyor.”

Soysal, (1998b) cumhuriyetin her şeyden önce ulusal egemenlik demek olduğunu, demokrasinin de genel oy, serbest seçim ve çok partili düzen gibi uygulamalarıyla bu amaca hizmet ettiğini belirtmektedir. Ancak, cumhuriyet bundan öte, öze ilişkin başka anlamlar da taşır. Eğer, bir ülkede ulusal iradenin halkın çıkarına uygun olarak oluşması siyasal kadrolar ve mekanizmalar tarafından engelleniyorsa, bu ülkede cumhuriyetle demokrasinin bağdaşabilirliğinden söz edilemez. Böyle bir uygulama görünüş olarak demokratik olsa da gerçekte cumhuriyeti öldüren bir demokrasidir. Soysal’a göre (1998b) cumhuriyet ulusal egemenlik ilkesinin sadece ulusal sınırlar içinde uygulanmasını yeterli görmez. Buna ek olarak uluslararası alanda da bu ilkenin uygulanması gerekir. Bu anlamda cumhuriyet, “içte olduğu gibi dışa karşı da ulusal egemenlik demek”tir. Cumhuriyetin bu anlamına muhalif

olarak şayet ülke içinde mahkeme kararları ülke dışından eleştirilip baskı altına alınıyor ve hatta istenilen yönde karar üzerinde etkide bulunuluyorsa demokrasi ile cumhuriyet arasında burada da bir gerilim vardır.

Soysal, kimi yazılarında cumhuriyetle ilgili özeleştirilerde bulunmaktadır. “Fırat’ın Ötesi” başlıklı makalesi bunlardan biridir. Soysal’a göre (1991) İsmet Paşa, Lozan’da Batının iki yüzlülüğüyle mücadele etmiş ve Musul konusunda masada yenik düşerken bile, Türklerle Kürtlerin kardeşliğini savunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin daha başlangıçta karşı karşıya kaldığı sorun “Güneydoğu’daki ucu açık kalmış sınırlar içinde” bir ulus yaratabilme sorunu olmuştur (Soysal, 1993). Bu güç sorunun çözümünü kolaylaştıracak temel unsur, birlikte kurtarılmış topraklar üzerindeki ortak yaşama iradesiyken, cumhuriyet yönetimi bu konuda kimi hatalara düşerek Türkler ile Kürtler arasındaki birlikteliği, dışlamalar ve ihmallerle bozmuştur (Soysal, 1991). Değişik ırk, mezhep ve dile sahip insanların birlikte savaşarak kurtardıkları topraklarda birlikte yaşayabilmeleri için iletişim birliği sağlamak amacıyla başlatılan eğitim seferberliğinin yanında Anadolu kültürünün çeşitliliği ve renkliliğinin de korunmuş olması durumunda ulus yaratma işinin çoktan başarılmış olacağını belirten Soysal, (1993; 1994b) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Eğer bugün “Kürt sorunu” diye adlandırılan bir sorun ortaya çıkmışsa, Cumhuriyetin, her şeyden önce düşünce ve ideoloji planında, kendi kuruluş felsefesine ters düşen uygulamalara sürüklenmiş olması yüzünden ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet hele kuruluşunda çeşitli etnik kökenden bir yığın insanın kanı bulunan bir cumhuriyet, değişik kökenli vatandaşlarına şiddet kullanmaktan, baskı uygulamaktan, yasaklar koymaktan uzak durması gereken bir devlet olmalıydı; hatta, geçen yüzyılın sonlarında misyonerlik çalışmalarının etkisiyle ortaya çıkmaya başlamış birtakım huzursuzluklara demokratik katılım mekanizmaları yoluyla özgürlükçü çözümler getiren bir cumhuriyet olarak sürebilmeliydi.”

Herşeye karşın, uluslaşma sürecindeki yanlışların düzeltilebileceğine dikkati çeken Soysal, (1991) çözümün, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde başlatılması gerektiğini belirtmektedir. Soysal’a göre (1998c) böyle bir çözüm için öncelikle, bir ulus yaratmanın ne demek olduğu derinlemesine düşünülmeli, ulusla devlet arasındaki ilişkinin gerekleri “gerçek ve anlamlı bir demokratik katılıma” bağlanmalıdır. Bu amaçla yapılması gereken en önemli iş, yurttaş ve insan kavramlarını birbirine eşitlemektir. Daha sonra dil yasağı kaldırılmalı, Güneydoğu için kalkınma planı, sanayi yatırımı, çok yönlü kültür politikaları ve kardeşlik bağının güçlendirilmesi ile çözüm süreci devam ettirilmelidir (Soysal, 1991).

Soysal’ın (1994c) özeleştirisi kapsamında belirttiği ikinci konu, cumhuriyetin hangi kesimler tarafından ne kadar benimsendiği ile ilgilidir. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında kimi toplumsal kesimlerin bayrak asma ve ışıklandırmaya katılma açısından savsaklayıcı tavırlar gösterdiğine ilişkin haberlere rastlanıldığını belirten Soysal, doğru da olsa uydurulmuş da olsa konunun tehlikeli olduğunu belirtmektedir. Soysal’a göre (1994c) haberin doğru olarak kabul edilmesi durumunda, kimi kesimlerin cumhuriyeti belli özellikleri açısından tam olarak benimsemiş olmadıkları sonucu çıkar. Bu durumda siyasal sistem, bu kesimlere ve bu kesimlerin sorunlarına açık tutulmalıdır ki, sorunlar demokratik mekanizma içinde çözülelsin. Buna karşılık bu toplumsal kesimlerin de Cumhuriyet kutlamalarına uygun

biçimde katılması gerekir. Haberin uydurulmuş olması durumu da, ortada bir yanlışlığın var olduğunu gösterir. Çünkü, belli toplumsal kesimler eğer laik cumhuriyete karşı iseler, cumhuriyet yönetimini kabul etmeleri koşuluyla bu kesimleri ve düşüncelerini cumhuriyetin hoşgörülü çerçevesi içinde karşılamak yerine “onların üzerine göz göre göre düşmanlık çekmek” yanlıştır. Böyle bir uygulamanın, ılımlı uygulamaları yokuşa sürerek kimi kesimlerin siyasal alandan dışlanması sonucunu doğuracağını belirten Soysal, (1994c) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Laik cumhuriyeti benimsemeyenlerin onu savunanlara dış bileyerek bakması ne kadar yanlış ve yobazca bir yaklaşımsa, laik cumhuriyeti savunanların benimsemeyenlere düşman gözleriyle bakması da aynı ölçü de yanlış. Çağdaş Türkiye, bu birlikteliği kapsayan, onun diyalektiğinden yararlanan, karşıtlıklardan olumlu bir şeyler çıkarabilen bir Türkiye olmalı.”

Tersine uygulamaların toprak bölünmesinden daha tehlikeli sonuçlar doğurarak kopukluklara ve kavgalara yol açabileceğini belirten Soysal (1994c) şu soruyu yöneltiyor:

“Bayramlar, kopuklukların ve kavgaların olduğu yerde bile, barışıklık yaratmak için vardır. Cumhuriyeti de, en büyük barışıklık çerçevesi olan bağımsız ulusal milletin temeli olarak, böyle kutlayamaz mıydık?”

Cumhuriyet’in bu şekilde kutlanabilirliği açısından babası Osman Muhtar Bey’i örnek veren Soysal’a göre, (1993) hiç kimse Osman Muhtar Bey kadar “Osmanlı” değildir. Çocukluğu Osmanlı saraylarıyla çevrili bir semt olan Beşiktaş’ta geçen Osman Muhtar Bey, padişaha asker yemini etmiş, Trablus Savaşı’nda yaralanmış, bir Alman gemisi olan Goben’de görev yapmış, Osmanlı Bahriyesi’nin çarkçı bir kolağasıdır. Osmanlılığı böylesine köklü olan Osman Muhtar Bey, Cumhuriyet’in yıldönümleri kutlanırken evinin pencerelerini defne dalları ve renkli ampullerle süslemekten geri durmamıştır. Çünkü, yeni cumhuriyetin harcında herkes gibi kendisinin de katkısı olduğunu bilincindedir.

Soysal’ın özeleştiri yaparken değindiği son konu, cumhuriyet yönetiminin başaramadıklarıdır. Varolan eksiklikleri ve temel felsefesinden sapılmış olması nedeniyle bugün cumhuriyetin görünümünün hiç de iç açıcı olmadığını belirten Soysal, (1976) konuyla ilgili olarak şunlara değinmektedir:

“Bırakın ekonomik düzenle ilişkili bir özgürlüğü, belirli ölçüde bir ekonomik eşitliği, somutlaştırılmış bir sosyal güvenliği, bırakın bütün bu çağdaş cumhuriyetçilik kavramlarını, yüzseksen yıl öncesinin “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” biçimindeki basit üçlüsünden bile hızla uzaklaşan bir toplumda, “cumhuriyet” sözünün ne anlamı kalmıştır?”

Özgürlük mü? Düşünceyi en ağır biçimde cezalandıran, dernekleşmeyi ve örgütlenmeyi dünyanın en sıkı kurallarına bağlayan yasalarla mı, kafaları kalıplaştırmaya yönelmiş bir eğitim sistemiyle ve topluma sabah akşam hazır düşünce kalıpları yutturmaya çabalayan bir radyo-televizyon şebekesiyle mi?

Eşitlik mi? “Üç beş kuruş irtikap eden”in süründürüldüğü ve “milyonla çalan”ın başta edildiği, dayısı olmadan işe girmenin, partisi olmadan işte kalmanın hâlâ büyük marifet sayıldığı bir düzende mi?

Kardeşlik mi? Düşmanlık üzerine cephelerin kurulduğu, sokaklarında insanların düşüncelerinden ötürü vurularak harcandığı, inananların inanmayanlara dış bilemediği bir toplumda

mi?”

Bu kötümser görünen tabloya rağmen, Soysal, iyimserdir. Soysal'a göre (1993) cumhuriyetin birçok eksikliği bulunmakla beraber henüz yapacakları da bitmiş değildir. Çünkü, cumhuriyet “bitememiş bir senfoni”dir ve “dirileştirilmesi için yeni katkılara muhtaç”tır. Yeni katkılar bağlamında öncelikle yapılması gereken “cumhuriyet kavramının özünde yatan demokrasi süreci”ni tamamlamak, hak ve özgürlükler sistemini çağdaşlaştırmaktır. İkinci olarak, düzenli ve dengeli ekonomik ve toplumsal kalkınma gerçekleştirilmeli, eğitim konusundaki eksiklikler giderilmelidir. Son olarak, en önemli eksiklik olan uluslaşma sürecinin önündeki engeller kaldırılmalı ve uluslaşma bir an önce tamamlanmalıdır.

Bitmemiş senfoni tamamlanırken bizlere ilham kaynağı olacak olan yine Cumhuriyet'in felsefesi ve kuruluş ilkeleridir. Bunlar ise, “Mustafa Kemal'in, “En hakiki mürşit, ilimdir” sözüyle özetlediği bilimsellik, rasyonalizm ve pozitivizm”dir (Soysal, 1998c).

4. CUMHURİYET: “TOPLUMSAL-SİYASAL” BİR PROJE

Öğün'e göre (1995a:85) cumhuriyet, iktidarın kaynağı açısından bir dönüşümü ifade etmektedir. Fakat, tarihsel süreç içinde bakıldığında, ülkemizde cumhuriyet “sivilleşme dinamiklerinin ürettiği bir kavramdır”. Bu açıdan cumhuriyet, her ne kadar yönetsel-siyasal bir anlam taşıyor gibi görünse de, gerçekte “toplumsal-siyasal” bir içeriğe sahiptir.

Öğün, (1995a:76) Türkiye'de cumhuriyetin kuruluş öyküsünü ele almadan önce kuruluş süreci tartışmalarında yapılan bir yanlışla işaret ederek, idealist tarih görüşüne kimi eleştirilerde bulunur. İdealist tarih görüşünün en önemli zayıf noktası, olası tarihsel süreklilikleri görmezden gelebilmesidir. Ayrıca, idealist tarih anlayışı olgularla kişileri birbirinden ayırt edememe zafiyetiyle de maluldür. Yakın tarihle ilgili tartışmaları bir günah-sevap tartışmasına dönüştürmek hiçbir yarar sağlamayacağı gibi, bilinç kaybı boyutlarına varan tarihsel kopukluklarımızı da derinleştirecektir. Bu durum “bizleri, tarihsellik dışı bilinç konumuna biraz daha gömecektir”. Kısacası, idealist tarih yorumculuğu açısından yakın tarihi sorgulamakla yüceltmek arasında bir farklılık yoktur. “Çünkü, her iki yaklaşımda da olgular ile kişi, metin ya da paradigmaları karıştırma yanlılığı” her zaman mevcuttur.

Öğün'e göre (1995a:77; 1995f:31) Türkiye Cumhuriyeti hemen kuruluş aşamasında tarihsel ve kültürel bir kesinti ile başlamıştır. Oysa, Marx'ın Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'nda belirttiği üzere “(i)nsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla yaşayanların beyinleri üzerine çöker”. Mustafa Kemal ve kendisine inanmış yakın çalışma arkadaşlarının yapmak istedikleri ise, Türk insanına sinmiş olan tarihsel ataleti kaldırmak olmuş, bu ataletin kaynağı olarak da “İslam dini ve geleneklerine göre yaşayan mahalle ethosu” görüldüğü için geleceği, geçmişin bu eskiyen değerleri üzerinde yükseltmemek amacıyla yeni döneme tarihsel bir kesintiyle başlanılmıştır.

Cumhuriyet yönetimi Osmanlı siyasal yapısında yer alan dikotomik konumlandırmaları söylemsel ve yapısal olarak günlük yaşama taşımış, Osmanlı kültürel

yapısına ait sembolik ve anlamsal kümelerden yeni yönetime zayıf biçimde de olsa tevarüs eden son kalıntıları tasfiye edip, yerine “yavan bir halkçılığı” ikame etmeye çalışmıştır. Bunun sonucu günlük yaşamda karşılaşılan sıkıntıların katmerleşmesi olmuştur. Ancak, Türk tarihindeki süreklilik ve değişim arasındaki kopuklukları sadece Cumhuriyet’e ve Kemalizm’e yüklemek bir başka açıdan idealist tarihçilik yapmak demektir. Günümüzde kendilerini kamuoyunda ilericiler olarak konumlandırılanların siyasal, toplumsal, kültürel ve yönetsel tüm sıkıntıların nedenini Osmanlı ve İslam’a bağlamaları da aynı idealist tarihçiliğin farklı mekansal bir izdüşümüdür. Oysa, Öğün’e göre (1995b:58) “ne sürekliliği ne de değişimi etkin ve esenlikli kamusal hayat içinde başaramayışımızın sebebi Osmanlı’yı da, İslam’ı da, Cumhuriyet’i de içine alan otokrasinin tarihinde” yatmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir kültürel temel üzerinde yükselirken “Türk homo-economicus”nu da yaratmayı amaçlamıştır. Bu amacın, cumhuriyetçilerin zihinsel-kültürel projelerinde öngördükleri birey yaratma idealinin bir parçası olduğunu belirten Öğün, (1995a:78; 1995c:118) cumhuriyetin birey yaratma projesiyle ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

“Türkiye’de birey, kurulabilen bir varlık olarak anlaşılmıştır. Birey nasıl kurulacaktır? sorusuna verilen cevap aşağı yukarı aynıdır: Eğitimle. Birey değeri, böylesi bir toptancı eğitim anlayışında özel bir şartlanmanın konusudur. “Özgür eğitim” anlayışının ifade ettiği şey, insanları sözde esareten kurtarmaktır. Çünkü kurtarmak adına insan başka bir şartlamaya itilmektedir. “Genç dimağlar” edebiyatı büyük bir “iştah” ile yapılır. İnsanlara “köhnemiş” bir kültürden geldikleri söylenir. Bu köhne kültür, cemaat esası üzerine oturmaktadır. Cemaat cehalet demektir. Bu cehalet din ile tescillidir. Dolayısıyla yetişmiş insanlar, eğitimin özel tecrit kampından çıkıp, yeniden topluma döndüklerinde bunlarla savaşmalı, karanlığı ışık ile aşmalıdırlar.”

Öğün’e göre, (1995c:118) cumhuriyetin bu birey kurgusunun, insanların birer birey olmaları bakımından özel alanlarına ilişkin herhangi bir katkısı yoktur. Türkiye’de birey yaratmak, bireylere özel alan tanıyarak bu özel alanları hukuksal güvenceye kavuşturmak biçiminde gelişmek yerine, bireylerin, resmi söylemlerin misyonerliğini yapmalarının sağlanması biçiminde olmuştur. Hatta bu çaba o kadar ileri götürülmüştür ki, bireyin resmi söylemleri özümseyip bunların misyonerliğini yapması hem modernleşmenin tek ölçütü olmuş, hem de bireyin kamusal sorumluluklarıyla ilgili eksik, yanlış ve keyfiliklerini örten en önemli unsur olarak telakki edilmiştir. Bunun nedeninin bireye tanınan alanın herhangi bir özel boyut içermemesi olduğunu belirten Öğün, (1995c: 119) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

“(Birey) yüksek morale bağlılık gösterdiği sürece her türlü sorumluluktan muafır...Toplumsal sonuçlarını düşündüğümüz zaman bu muafiyetin faturasının ağırlığı ortadadır. Örneğin bir öğretmenin eğitimi nasıl ve ne derecede başardığı önemli değildir. Önemli olan, insanları ne derecede resmiyetin bir parçası yaptığıdır. Tabii ki bu böyle ifade edilmez. Bunun adı ışık taşımaktır, bilinçlendirmektir.”

Ülkemizde cumhuriyetçi proje mekanik bir anlama sahip olmuş ve yaşamı bir araçlar toplamı olarak kabul etmiştir. Buna göre, toplumsal hareketlilik “önceden hesap edilebilir ve gerektiğinde müdahale edilebilir bir hareketliliktir”. Bu hareketlilikte hiçbir unsurun, varlığını

borçlu olduğu araçlar ve araçların ötesindeki iradeden başka hiçbir varoluş nedeni olamaz. Toplumsal hareketlilik sürecindeki istisnasız hemen her şey, varlığını borçlu olduğu kurucu iradenin “mütemmim cüz”ü olarak kabul edilir (Öğün, 1995c: 116).

Cumhuriyetçi projenin kurucu rasyonalist ve pozitivist felsefesinin gereği olarak yapılan standartlaştırma hareketi, bireyler açısından gerekli olan kişiselliğin geliştirilmesi yerine, onun, yani bireyin “insani boyut”unun kaybına yol açmıştır. Gelişen uygarlık ve buna bağlı olarak yaşanan kurumsallaşmalar bireyin kişiselliğini tehdit edici nitelikler taşıdığından Batıda özel yaşamla toplumsal ilişkiler arasında belli bir sınır vardır. Bu sınırın varlığı, uygarlığın tehdidine karşı bireye kişiselliğini geliştirebilmesini sağlayacak bir özel alan olanağı sunar. Ancak, ülkemizde yaşamın toplumsal ve kişisel yönlerinden bağımsız olarak toptancı algılanışı, bireyi, kişiselliğini geliştirme olanağından yoksun bırakmıştır. Dolayısıyla, “Osmanlı’nın resmi ideolojisinde “teb’a” ne anlama sahip idiye, Cumhuriyet’in “yurttaş”ı da aşağı yukarı aynı anlama sahiptir.” Türk çağdaşlaşmasının Osmanlı döneminde sahip olduğu öz, Cumhuriyet döneminde de değişmemiş, yani “insani boyutun yerini mühendislik boyutunun aldığı...kültürel temel” varlığını korumuştur (Öğün, 1995c: 117). Bu sosyal mühendisliğin gereği olarak yeni bir toplum yaratma amacıyla geliştirilen ve icra edilen politikalar sonucu daha önceden varolan merkez ile çevre arasındaki tarihsel kopukluk ve çatışmalar derinleşmiştir (Öğün, 1997: 46).

Öğün’e göre (1995a:78-79) Kemalistler uygulamaya koydukları çağdaşlık projesine yönelik politikalar üretirken iki olumsuzlukla karşılaşmışlardır. Bunlardan birincisi, yeni kurulan devletin karşılaştığı ulusal-yapısal ve uluslararası konjonktürel zorluklardır. Bu zorlukların gereği olarak cumhuriyetçiler devletçi bir politika izlemek gereğini hissetmişlerdir. İkincisi ise, Osmanlı dönemi siyaset yapma anlayışının devam ettirilmiş olmasıdır. Osmanlı’da siyaset süreçleri atomize olmamış dar bir elit grubunun elinde özel bir ayrıcalık biçiminde gelişmiştir. Bunun sonucu olarak siyasal kültür patrimonyal ilişkilerin baskısı altında olmuştur.

Osmanlı’da toplumsal yapı çok sayıdaki kültürel cemaatlerden müteşekkildi. Ancak, toplumsal yapıdaki bu çeşitlilik siyasal yapıya yansımıyor, hatta yansıtılmıyordu. Siyasal yapı cemaatler üstü bir özellik gösteriyordu. Osmanlı’nın böylesine çeşitlilik gösteren bir yapıyı uzun süre koruyabilmesi siyasal merkezîyetçiliğinden kaynaklanmıştır. Osmanlı, bu merkezîyetçi politikasının bir gereği olarak farklı cemaatler arasında çıkan isyan nitelikli sorunları sürekli olarak ikincil sorunlar olarak kabul etmiş, gücü yettiğinde bastırmış, yetmediğinde de yatıştırma yolunu denemiştir. Siyasal temsilin, sorunların giderilmesinde hiçbir zaman çözüm yolu olarak düşünülmediğini belirten Öğün, (1995a: 79-80) bu sürecin sonucuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Sonuçlar düzeyinde bakacak olursak, siyasal merkezin anasır olarak gördüğü muhalefete bakışı da burada biçimlenmiştir. Kuşkunun kronikleşmesidir bu ve Türk siyasal hayatında daha fazla özgürlük-daha fazla istikrarsızlık denklemini kemikleştirmiştir...Osmanlı’nın sahip olduğu kültürel-çoğulcu yapı, içerdiği bütün sivil-potansiyel ile birlikte siyasal-kültürel yapıları doğuramamıştır.”

Öğün, (1996a:80) Türkiye’de uygulanan sistemin de siyasal temsil ve çoğulculuğa açık olmadığı görüşündedir. Ülkemizde uygulanan sistem, yoğun bir eşitlikçiliğe ve farklılaşmayı tanımayan bir bireyselleşmeye dayanmakta ve bu yönüyle Rousseau’cu bir karaktere bürünmektedir.

Öğün’e göre (1995a:80) bunun temel nedeni siyasaldır. Milliyetçilik ideolojisinin yükselişte olduğu bir yüzyılda bir temsil ve sözleşme geleneği oluşturulamaması, imparatorluğun kültürel yapısının çökmesine ve devletin dağılmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet döneminde Türk milliyetçiliği esas alınarak, buna uygun biçimde kültürel türdeşlik sağlanmaya çalışılmıştır. Türk tarih tezi, Türk etnografyası gibi çalışmalar bu bağlamda düşünülebilecek politikalarından bazılarıdır. Türdeşlik sağlama hareketiyle Osmanlı’dan miras kalan, etnik açıdan farklı, ama dinsel bir ortak paydaya sahip kitle, Türk milliyetçiliği esasına göre standartlaştırılmak istenmiştir. Bir taraftan bu standartlaştırma işlemi yapılırken, diğer taraftan tanımlanmış yeni kimliğe uygun olarak “yurttaşlığa dayalı ve bireysel temelli bir siyasal bilinci”n oluşturulması amaçlanmıştır. Yani, “kolektivist” ve “atomistik” iki farklı amaç eş zamanlı olarak başarılmaya çalışılmıştır. Tarihsel pratiklerden yoksun olan bu amaçlar, uzun dönemde büyük sapmalara uğramıştır. Zira, bu amaçlar Osmanlı’dan Cumhuriyet’e tevarüs eden siyasal-kültürel bir sürece dayanmaktaydı. Bunun sonucu olarak Osmanlı’nın çöküşüyle başlayan kültürel yoksullaşma Cumhuriyet’le birlikte hızlanarak devam etmiş, kitle kültürü tüketim kültürüne doğru evrilmiş, bu bağlamda birey yaratma çabaları “konformist” bir tipin doğmasıyla sonuçlanmıştır (Öğün, 1995a: 80-82).

Öğün, (1995a:81) Cumhuriyet dönemi siyasal kadrolarının, kullandıkları araçlar ve yöntemler açısından Osmanlı siyasal kadrolarından farklı olmadıkları kanısındadır. O’na göre, siyasal süreçler Osmanlı döneminde sahip oldukları dokunulmazlıkları ve özellikleri Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşlerdir. Kullanım hakkı Cumhuriyet’in kurucu seçkinlerinin elinde olan siyasal araçların tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi işlediğini belirten Öğün, (1995a:81) konuyla ilgili şu düşüncelere yer vermektedir:

“Cumhuriyet’in doktrinine karşı gelen ya da karşı geldiği varsayılan her şeyin üzerine, tıpkı Osmanlı’nın heterodoksiye karşı geliştirmiş olduğu ödünsüzlükle gidildi. Bu, Osmanlı için Şia idi. Türkiye Cumhuriyeti için ise yobazlık ve komünistlik v.b. şeylerdi.”

Öğün’e göre (1995d:40) siyasal kültürümüzün yumuşak karnı çoğulculuk, Cumhuriyet döneminde de geliştirilememiştir. Çoğulculuğun yerine siyasal kültürümüzde daha egemen bir yere sahip olan “topluluk ruhu” cumhuriyet yönetimiyle birlikte “milli irade” olarak siyasal dile çevrilmiştir. Milli irade kavramı ilk bakışta demokratik bir kavram gibi görünse de, özsel olarak temsilden çok vesayete dayandığından topluluk ruhu kavramı gibi toptancı bir niteliğe sahiptir. TBMM ilk açıldığında merkez ile taşra seçkinlerini bir arada bulundururken, daha sonra merkez ile taşra temsilcileri arasında çatışmalar yaşanmış ve sonuç, muhaliflerin tasfiyesine kadar gitmiştir. Çok partili siyasal yaşama geçişle birlikte topluluk ruhu kavramının siyasal dilde halk, emekçiler, inananlar gibi yeni ifade biçimleri ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, siyasal ifadelerlendirmelerin çoğulculuk yerine toptancı anlamlar taşımaya devam ettiğini belirten Öğün, (1995d:40) konuyla ilgili şu görüşlere yer veriyor:

“Çoğulcu diyemiyoruz, çünkü; çoğulculuk, azınlıkta kalan iradelerin güvence altına alınmasını buyuran bir duyarlılığın ürünüdür. Oysa milli irade, halkın iradesi, “emekçilerin” ya da “inananların” iradesi topluluk ruhu ile kurulan özdeşliklerin üzerine yükselir. Bu çerçevede bütün farklılıklar, özel bir sakınmanın ya da korumanın konusu olmak bir yana, topluluğun uyumu adına zımparalanmak ve yok edilmek istenir.”

Cumhuriyet yönetimi, gelişen modernleşmeye koşut olarak yükselen yeni siyasal katılım taleplerine olumlu yanıt vermek yerine onları bastırma yolunu seçince, tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi bir patrimonyal iktidar kültürü üretmiştir. Bu bağlamda Kemalizm de bir neo-patrimonyal iktidar kültürünü yansıtmaktadır. Bu siyasal-kültürel kısır döngüden kurtulabilmenin yolu “Kemalizasyon-de Kemalizasyon” tartışmaları yapmak değil, üretkenliği bir düş olmaktan çıkararak reel özerk durumlara ulaştıracak çabalardır (Öğün, 1995e: 94). Ayrıca, Öğün’e göre (1996b:32, 33) “nasıl bir cumhuriyet?” sorusu üzerinde durup kolaycılığa kaçmaktansa, biraz da “nasıl bir demokrasi?” sorusu üzerinde odaklanıp Türk siyasal kültürünün arayışlarını zenginleştirecek bir işlev görmek ve cumhuriyet ile demokrasi kavramlarını kamusal boyutlarıyla birlikte ele almak gerekir.

5. AYDINLARARASI ORTAK PAYDALAR VE FARKLILIKLAR

Çalışma kapsamındaki üç aydından Erdoğan ve Öğün’ün, cumhuriyeti sadece bir yönetim biçimi olarak görmedikleri, aynı zamanda onu bir siyasal rejim olarak kabul ettikleri söylenebilir. Çünkü Erdoğan, yazmış olduğu bir makaleye “Cumhuriyet ve Demokrasi Arasında Türkiye” başlığını vererek demokrasi ve cumhuriyeti simetrik bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Burada cumhuriyetin bir siyasal rejim olan demokrasiyle simetrik olarak değerlendirilmesi cumhuriyetin Erdoğan tarafından bir siyasal rejim olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca, bu çalışmada da değinildiği üzere, Erdoğan, anılan makalede cumhuriyet ve cumhuriyetçiliği belli bir kuramsal temele bağlı olarak ele almış ve liberal demokrasiden farklılıklarını saptamıştır. Öğün, cumhuriyetin yönetsel-siyasal bir proje olduğu kadar toplumsal-siyasal bir proje olarak da kabul edilmesi gerektiğini belirterek, cumhuriyetin bir siyasal rejim olduğunu dolaylı olarak ifade etmiştir. Salt bir yönetim biçimi olması durumunda cumhuriyetin toplumsal yönü olan bir proje olarak değerlendirilmesi mümkün olamazdı. Çünkü, Plasser, Ulram ve Waldrauch (1998:4-5) tarafından belirtildiğine göre, toplumsal yaşamı kuşatan düzenlemeler siyasal rejimin kapsamına girmektedir. Soysal’ın görüş ve düşüncelerinde ise, cumhuriyetin bir yönetim biçimi mi, yoksa bir siyasal rejim mi olduğu konusunda tam bir açıklık bulunmamaktadır. Bu durum Soysal’ın cumhuriyetle ilgili genel görüş ve düşüncelerinde böyle olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti’ne ilişkin görüş ve düşüncelerinde de böyledir. Soysal, bir taraftan demokrasiyi cumhuriyeti öldüren unsur olarak nitelemekte, diğer yandan cumhuriyet kavramının özündeki demokrasi sürecinin tamamlanması gereğinden söz etmektedir. Dolayısıyla, birinci yargı esas alındığında Soysal’ın, cumhuriyeti bir siyasal rejim olarak kabul ettiği sonucuna ulaşılır. Şayet ikinci yargı esas alınır cumhuriyetin Soysal tarafından bir yönetim biçimi olarak anlaşıldığı sonucu çıkar. Burada Soysal’ın, cumhuriyeti hem bir yönetim biçimi hem de bir siyasal rejim olarak kabul ettiği bir an için düşünülebilir. Ancak, böyle bir durumda cumhuriyetçi bir

rejimde demokrasi sürecinden söz edilmemesi gerekir. Çünkü, bir ülkede belli bir zaman diliminde ancak bir siyasal rejim geçerli olabilir.

Görülüyor ki, çalışma konusu üç aydın açısından cumhuriyet ve cumhuriyetçiliğin ne olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Cumhuriyetçilik klasik ve yeni olmak üzere iki farklı düşünce biçimi göstermektedir. Klasik cumhuriyetçi düşüncenin temsilcileri arasında N. Machiavelli, J. Harrington, J. Milton ve J.J. Rousseau sayılabilir. Yeni cumhuriyetçi düşüncenin temsilcileri ise, D. Hume, A. Smith, A. Ferguson, Montesquieu ve Amerikan Kurucu Babaları yer almaktadır (Ünder, 1998: 63).

Klasik cumhuriyetçiliğin kökeni, taşıdığı değerler açısından Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet kavramı ilk olarak kapsamlı bir biçimde Antik Yunan'da Platon tarafından kullanılmıştır. Türkçe'ye "Devlet" olarak çevrilmiş olan kitabının özgün adı Republicus'tur. Platon, (2001: 4,5,6 ve 7. kitaplar) ideal bir cumhuriyet yönetimi tasarlamaya çalışmış, bu amaçla cumhuriyeti, kadın ve çocukların eğitiminden toplumsal yaşamın diğer tüm yönlerine kadar herşeyi düzenleyen, gerektiğinde özel mülkiyeti ve özel yaşamı kaldırmayı öngören, iradeye dayalı eylem yerine, gerekenin yapılması esasına dayalı bir özgürlük anlayışına sahip ve bilge krallar tarafından yönetilen bir yönetim biçimi olarak tanımlamıştır. Platon'a göre cumhuriyet bütün olumsuzluklardan arınmış bir yönetim biçimi demektir.

Antik Yunan'dan sonra cumhuriyet kavramı Roma döneminde Cicero tarafından ele alınmıştır. Cicero, cumhuriyetle hukuka dayalı, senato yönetimini esas alan yönetim biçimlerini anlatmak istemiştir. Platon'da metafizik ve idealist bir nitelik taşıyan cumhuriyet, Cicero'da hukuksal bir yönetim biçimine dönüştürülmek istenmiştir (Çaha, 1999: 16).

Cicero'dan sonra Rönesans ve Reform dönemlerine kadar cumhuriyet kavramı siyaset felsefesinden neredeyse silinmiştir. Bu dönem Hıristiyanlık'ın skolastik dönemi olup, bu dönemde aktif düşünce üreten insanın yerini inanan insan almıştır (Held, 1998: 38).

13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arası İtalyan eyaletlerinde kullanılmaya başlayan cumhuriyet kavramı, modern çağla birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde cumhuriyet kavramına özel bir anlam veren Niccolo Machiavelli olmuştur. Machiavelli'nin görüşlerini, daha çok o dönemde İtalya'nın içinde bulunduğu koşullar belirlemiştir. Machiavelli, İspanyol tehdidi altında yaşayan İtalyan eyaletlerini bir siyasal birlik haline getirmek için "metafiziksel boyutu olan aşkın bir prens" önermekteydi. Böyle bir prensliğin önündeki en önemli engel olarak Katolik Kilisesi'ni gören Machiavelli'de cumhuriyet kavramı laik ve ulusal bir nitelik taşımıştır (Machiavelli, 1998: 68-78).

J. Madison'a göre bir devlet yönetimine cumhuriyet adının verilebilmesi için hükümetin doğrudan ya da dolaylı olarak halkın bütününe dayanması ve seçtikleri makamda belli bir süre veya iyi davranışta buldukları sürece kalabilmeleri gerekir (Wills, 1982: 190).

Modern çağda cumhuriyet kavramını inceleyen bir diğer düşünür Montesquieu'dur (Kili, 2000). Montesquieu'ya göre cumhuriyet, hukuk devleti, erkler ayrımı, bireysel haklar gibi ilkler tarafından şekillendirilen bir yönetim biçimidir.

Fransız İhtilali'nin öncülerinden Rousseau, cumhuriyeti genel irade kavramını esas alarak açıklamıştır. O'na göre genel irade toplumsal iradenin tamamını harmanlayarak tek bir iradeye dönüştürmektedir (Rousseau, 1989: 61). Rousseau'nun genel irade adını verdiği bu irade yanılmaz bir özelliğe sahiptir (Barry, 1995: 218). Rousseau'da cumhuriyet bireysel olmaktan çok kamusal bir niteliğe sahiptir.

Alman geleneğinden gelen Kant, cumhuriyeti eşitlik ve özgürlük temelinde şekillenen bir yönetim biçimi olarak ele almıştır. Ama, Kant'ta da Rousseau'da olduğu gibi cumhuriyet kamusal bir öze sahiptir (Mahiofer, 1990: 290).

Günümüzde cumhuriyet biri dar diğeri geniş olmak üzere iki anlama sahiptir. Dar anlamda ele alındığında cumhuriyet bir yönetim biçimi anlamına gelir. Bu bağlamda bir ülkede devlet başkanının doğrudan ya da dolaylı olarak seçimle işbaşına gelmesi yönetim biçiminin cumhuriyet olması için yeterlidir (Ateş, 1986: 7). Bunun dışında temel hak ve özgürlüklerin kapsamı, hukuksal durumu, toplumdaki farklı kesimler arası diyalog gibi sorunlar, bir yönetim biçimi olarak cumhuriyeti ilgilendirmez. Çünkü, bu sorunlar siyasal rejimin sorunlarıdır.

Geniş anlamda ele alındığında cumhuriyet, tıpkı demokraside olduğu gibi bir siyasal rejimi ifade eder. Siyasal kuramda cumhuriyetle demokrasinin benzerliği ve/veya farklılığı konusu tartışmalıdır. Çünkü, liberal demokrasiyle cumhuriyetçi düşüncenin kimi düşünürleri aynı kişilerdir. Örneğin, Locke, Hume, Montesquieu, Rousseau ve Price'da cumhuriyetçi ve liberal düşünceler birliktelik arz eder. Ayrıca, Sandel'in (1999) aktardığına göre Dagger, liberal gelenekle cumhuriyetçi düşünce arasında kesin bir ayırmadan söz edebilmenin kolay olmadığını belirtmektedir. Dagger'a göre, liberal demokrasi tarafından öncelenen hoşgörü ve başkalarının haklarına saygı gibi birçok değer cumhuriyetçi yönetimler tarafından da dikkate alınması zorunludur. Capozzi, (1998) cumhuriyetçi geleneğin Lockecu liberal kültüre ve onun savunduğu ticari değerlere bir alternatif olarak geliştiğini, bu gelişim süreci içinde liberal demokrasinin savunuculuğunu yapmış kimi klasik düşünürlerin yanında ve bunlardan farklı olarak İtalyan siyasal düşünürleri, özellikle Machiavelli'nin bulunduğunu belirtmektedir. Philp'e göre (1998) cumhuriyet iki farklı anlam taşır. Birinci anlamda salt bir yönetim biçimini ifade eder. Bu anlamıyla cumhuriyet antimonarşik bir yönetim demektir. İkinci anlamda ise cumhuriyet, kurumsal yapıları, yurttaşlığa dayalı (civic) değişik kültür biçimleri, rejimin istikrar ve başarısı için siyasal motivasyonun gerekliliği ve pozitif özgürlük biçimiyle liberal demokrasiden ayrılır. Bütün bu farklı görüşlere karşın, cumhuriyetçi bir siyasal rejimle demokrasinin günümüzdeki yaygın uygulama biçimi olan liberal demokrasiler arasında üç temel ayrılık noktası vardır. Bunlar; toplum görüşü, yurttaşlık anlayışı ve özgürlüklere bakışındaki farklılıklardır.

Cumhuriyetçi düşünce yurttaşlığa (civic bir anlayış) dayalı olup (Keyman, 1999: 49), komüniteryen bir niteliğe sahiptir. Buna göre toplum, sadece bireylerin toplamından ibaret olmayıp, organik bir özelliğe sahiptir. Toplumun bizzat kendisinin, yurttaşlar tarafından paylaşılan bir değeri vardır (Waltman, 1998). Bu toplum kavrayışı cumhuriyetçi siyasal rejimin özgürlükler sisteminin düzenlenmesi açısından önemli sonuçlar doğurur.

Cumhuriyetçi kuram, yurttaşları belli bir karakter ve eğilim ya da yurttaşlık değerleri açısından yetiştiren toplumsal ve siyasal düzenlemeler gerektirir. Hatta, cumhuriyetçi kuram, yurttaşların kendi amaçlarını kendilerinin belirlemesi yerine, yurttaşların felsefi açıdan belli bir kutba dayandığı siyasal bir toplumla uyum sağlar. Cumhuriyetçi rejimin karakteristiği kamusal olup, özel ilgi değildir (Sandel, 1999; Habermas, 2002: 154). Cumhuriyetçi bir yönetimin, yurttaşları belli değerler açısından yetiştiren toplumsal ve siyasal düzenlemelere gereksinme göstermesi, cumhuriyetçi bir rejimi, liberal demokratik bir rejimden kurumsal düzeyde farklılaştırır. Cumhuriyetçi rejimin ülkemizdeki uygulamasında görülen Köy Enstitüleri ve Halkevleri, kurumsal farklılaşmanın toplumsal düzenlemeler ölçüündeki görüntüleridir.

Cumhuriyetçi rejimin yurttaşlık anlayışı ise, onu, liberal demokratik bir rejimden işlevsel olarak farklılaştırır. Çünkü, cumhuriyetçi kuram, aktif yurttaşlık anlayışını benimser (Held, 1998: 38). Yani, cumhuriyetçi rejim açısından önemli olan, bir siyasal düzene aidiyetle kazanılan yurttaşlık değil, kamu hizmetlerine aktif olarak katılıp, sorumluluk olarak etkinleştirilebilen yurttaşlıktır. Öyle ki, erdemli insan olmak bile aktif yurttaş olabilmekle mümkündür (Kramnick, 1980: 26). Buradaki aktiflik eylemsel olup, düşünsel değildir. Çünkü, cumhuriyetçi rejim, yurttaşların siyasal rejim tarafından belirlenen toplumsal-siyasal projeye uygulayıcı olarak katılmalarını kabul eder. Düşünsel katılım ise, cumhuriyetçi siyasal rejimin benimsediği toplumsal-siyasal projeye uygunluk koşuluyla mümkündür. Cumhuriyetçi rejim, yurttaşların kendilerini diledikleri yönde geliştirmesini kabul etmez. Aksine, bu rejim, yurttaşları kendi istediği yönde dönüştürme amacındadır. Yani, rejimin kendisi, dönüşümün sistematikliğini belirlemek açısından etkindir. Bunun nedeni ise Çaha'ya göre (1999:27) cumhuriyetçi rejimlerin toplumsal homojenliğe öncelikli bir önem vermeleridir. Cumhuriyetçi rejimler açısından toplum, devletin amaçlarını gerçekleştirmek için meşru olarak kullandığı beşeri bir araç konumundadır. Liberal demokrasilerdeki yurttaşlık biçimi ise, hak ve özgürlüklerin sahibi birey yurttaş anlayışına dayanır. Bu tür rejimlerde bireyin kendi kaderini tayini önemli olup düşünsel açıdan da bireyin aktifliği söz konusudur. Liberal demokratik rejimleri diğer rejimlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi, farklı düşüncelere sahip olabilme ve bu düşünceleri serbestçe savunabilme özgürlüğünün yurttaş olarak her bireye tanınmış olmasıdır.

Cumhuriyetçi kuram özgürlük yönünden tahakkümsüz özgürlüğe dayanır. Bu özgürlük anlayışına göre, negatif özgürlükte olduğu gibi müdahalenin yokluğu her zaman tahakkümsüzlük anlamına gelmeyeceği için, devlet, tahakküme neden olmaksızın öznelere özgürlüğü amacıyla eylemde bulunabilir. Bir eylemin tahakkümsüz olabilmesi için hukuka uygun olması gerekir (Pettit, 1998: 43-49). Ancak, burada hukuktan ne anlaşılması gerektiği belirsizdir. Acaba, devletin özgürlükler açısından yapacağı eylemi keyfilikten kurtararak tahakkümsüz kılan, herhangi bir siyasal düzende belli bir zamanda yürürlükte olan hukuk mudur, yoksa hukukun evrensel ilkeleri midir? Bu nokta son derece önemli olup, Pettit tarafından da açıklığa kavuşturulmuş değildir. Şayet, birinci durum kabul edilirse, hukuk siyasal düzenin kendisi tarafından üretildiği için, devletin özgürlükler konusunda yapacağı

hiçbir eylem, biçimsel olarak keyfi ve tahakkümcü olmayacaktır. Öte yandan Pettit'in cumhuriyetçi özgürlüğün negatif bir özgürlük olduğunu belirtmesine karşın, tahakkümsüzlük anlamında özgürlüğün tam anlamıyla bir negatif özgürlük çeşidi olduğunu ileri sürmek çok kolay değildir. Çünkü, tahakkümün varlığını kabul etmemekle negatif bir nitelik taşıyan cumhuriyetçi özgürlük, tahakkümsüz müdahaleleri kabullenmekle pozitif bir kimliğe bürünür. Konuyla ilgili olarak Habermas'ın belirttikleri de cumhuriyetçi kuramdaki özgürlüğün pozitif özgürlük olduğu yönündeki yargımızı desteklemektedir. Habermas'a göre cumhuriyetçi kuramda yurttaşların statüsü negatif özgürlüğe dayanmamaktadır. Tersine, yurttaşlık hakları, özellikle siyasal katılım ve konuşma hakları pozitif niteliklidir. Zira, bu haklar "dışardan gelecek baskılardan bağımsız olmanın değil, ortak bir uygulamaya katılmanın güvencesi"dirler (Habermas, 1996: 22). Gerçekte bu haklar, sonuç olarak ortak bir uygulamaya katılma biçimiyle pozitif bir karakter taşısa da, bireylerin kendi olarak katılmalarının sağlanması açısından negatif yönü gözden kaçırılmayacak derecede belirgindir.

Erdoğan, Soysal ve Öğün'e göre cumhuriyetçi bir yönetimin temelinde halk kavramı yer alır. İster Arapça kökenli cumhur sözcüğünden hareket edilsin, isterse Latince res publica sözcüğü esas alınsın sonuç değişmemekte, her iki sözcük de bizi halk kavramına götürmektedir. Erdoğan, cumhuriyetin halka ve kamuya ait anlamlarını taşıdığını, dilimizde esas olarak bir yönetim biçimi anlamında kullanılmakla birlikte cumhuriyetin res publica, republic ve cumhur sözcüklerinin anlamlarına sahip olduğunu belirtmektedir. Soysal'a göre cumhuriyet, halk kavramından bağımsız olarak ele alınamaz. Çünkü, cumhuriyet halka dayalı, onu esas alan bir yönetim biçimi demektir. Bu bakımdan cumhuriyetin demokrasi, seçim ve özgürlük gibi kavramlarla yakın ilişkisi vardır. Öğün ise, iktidarın kaynağı açısından bir dönüşümü ifade eden cumhuriyetin ülkemizde sivil gelişmelerin ortaya çıkardığı bir kavram olduğunu, bu nedenle cumhuriyetin yönetsel-siyasal anlamının yanında toplumsal-siyasal bir içeriğinin de bulunduğunu belirtmektedir. Siyaset halktan bağımsız olarak yalnızca siyasetçilerin yapacağı bir iş olmadığından Öğün'ün cumhuriyet açıklamasında da halk kavramının esas bir yer tuttuğu ifade edilebilir.

Gerçekten, etken veya edilgen olması bir yana, cumhuriyetçi bir yönetim veya siyasal rejimin temelinde halk yer alır. Çünkü, ister yönetim biçimi olarak düşünölsün, isterse bir siyasal rejim olarak ele alınsın cumhuriyetten söz edildiğinde halka dayalı bir yönetim anlatılmak istenir. Ayrıca, cumhuriyet herkesin olan demektir. Bu bakımdan Cangızbay'a göre (2000:25) cumhuriyetçi bir yönetim, olumsuz bir yoldan hareketle siyasal yapılanmayı, insan olmanın zorunlu olmayan tüm öğelerini, yönetilenleri değerlendirmede işlevsiz kılarak oluşturmak zorundadır.

Erdoğan ve Soysal'ın açıklamalarında ortak olan diğer bir nokta cumhuriyetin temelini yurttaşlığa dayanıyor olmasıdır. Ancak, Erdoğan'a göre cumhuriyetin temelinde yer alan yurttaşlık aktif yurttaşlık olup, bu da yurttaşların politik alanda etkin olmasını gerektirir. Aktif yurttaşlığın gereği olarak bir cumhuriyet yönetiminde yurttaşların kolektif kararlara katılıp sorumluluk paylaşmaları ve bu katılımı bireysel çıkarlar yerine ortak kamusal çıkarlardan hareket etmeleri gerekir. Soysal'ın yurttaşlık anlayışı ise, soyut yurttaşlıktır. Soyut

yurttaşlık düzenlemesi açısından yurttaşların sahip olduğu çeşitli kültürel farklılıklar önemsizdir. Cumhuriyetin yurttaşlık düzenlemesi kültürel farklılıklardan bağımsız olarak eşitlik ve özgürlük üstüne temellenir.

Yurttaşlık, cumhuriyetçi kuramda belirgin bir öneme sahiptir. Çünkü, Keyman'ın da (1999:49) belirttiği gibi cumhuriyet, devlet-toplum ilişkisini yurttaşlık temelinde kurar. Cumhuriyetçi düşüncede liberal gelenekten farklı olarak yurttaşlık haklar yerine ödevler temelinde kurgulanır (Kadioğlu, 1999: 59). Yani yurttaşlık çerçevesinde her yurttaşın beklenen, cumhuriyetçi seçkinlerce belirlenen ortak iyiye uygun pratiklerde bulunmaktır.

Cumhuriyetçi düşüncede yurttaşlığa ayrı bir önem verilmesi siyasal katılımın bireysel amaçları aşan kamusal bir değer taşıdığı düşüncesinden kaynaklanır. Cumhuriyetçi düşünceye göre siyasal yaşamın merkezi bir önemi bulunmakta olup, bu önem salt özel yaşamda kalınmakla sahip olunamayacak bir önemdir. Sadece özel bir yaşam süren insanlar cumhuriyetçi düşünceye göre eksik ya da bodur insanlardır (Oldfield, 1990: 187).

Türkiye Cumhuriyeti'nde de yurttaşlık, cumhuriyetçi kurama uygun olarak ödevlerin haklara öncelikli olması biçiminde gelişmiştir (Kadioğlu, 1999: 60). Bu bağlamda yurttaşlardan beklenen devletçi seçkinlerce saptanan ortak yararın yaşama geçirilmesine sorgusuz olarak katılmak olmuştur. Yani, Osmanlı dönemindeki farklı toplumsal kesimlerin temsil yoluyla siyasal sisteme eklenememesi sorunu, Cumhuriyet döneminde de varlığını korumuştur.

Her üç aydının üzerinde anlaştıkları noktalardan biri Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yurttaşlık düzenlemesidir. Erdoğan'a göre ülkemizdeki yurttaşlık düzenlemesi üç özellik göstermektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yurttaşlık düzenlemesi, militan ve haklardan çok ödevleriyle öne çıkan yurttaşlık olup, sınırlı bir nitelik gösterir. Yurttaşlığın sınırlı bir niteliğe sahip olması kültürel ve etnik tanımlamadan kaynaklanmaktadır. Politik aktiflik açısından her yurttaş, aktif değildir ve olamaz da. Kolektif politik kararlara katılımında aktif olabilmek için egemen etnik-kültürel gruba ait olmanız gerekir. Soysal'a göre cumhuriyetin temelinde halk kavramı olmasına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine her kesimin katkıda bulunmuş olmasına karşın, cumhuriyet ona "damgayı vuran, bütün olayları bir yere sevk eden ana fikir sahibi olanların" cumhuriyetidir. Yani, her yurttaş kesimi, kendisi olup ve kendisi kalarak cumhuriyetçi olamayacak ve cumhuriyete sahip çıkamayacaktır. Ülkemizde cumhuriyetin sahip olduğu ana temayla farklı açılardan değişik ayrılıklar gösteren yurttaşlar, Soysal'a göre cumhuriyet yönetimi açısından varlığı ile yokluğu önemsiz yurttaşlar statüsündedir. Bunların önemli yurttaşlar durumuna gelebilmeleri cumhuriyetin ana temasıyla kendi aralarındaki ayrılıkları gidermelerine mümkündür. Kaldı ki, böyle bir hareket noktası, egemenler ve egemen olmayanlar biçiminde halkı ayırmayı sonuç verir. Böyle bir ayırımın sonucu da derin ve sürekli toplumsal çatlaklardır. Öğün ise Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde yeni bir yurttaş yaratma çabası olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda yurttaş kurgulanabilen bir gerçeklik olarak ele alınmış, oluşumu için eğitim, bir araç olarak kabul edilmiştir. Yeni yurttaş oluşturma çabasında yurttaşlara hukuksal güvenceye sahip özel alanlar oluşturmak yerine, onlara resmi söylemlerin misyonerliğini yapma ödevi

verilmiştir. Bu son nokta açısından liberal Erdoğan ile millici Ögün arasında bir uzlaşmanın varlığı görülmektedir. Ögün'ün belirttiği bir diğer nokta, siyasal süreçlerin Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de dar bir elit grubunun elinde kaldığıdır. Egemen iradenin sınırlılığı durumu, Soysal tarafından da belirtilmiştir. Ancak, Ögün'de eleştirel anlamda yer alan konu, Soysal'da olması gereken anlamda yer almıştır.

Erdoğan ile Ögün'ün ülkemizdeki cumhuriyet yönetimine ilişkin olarak aynı yönde düşündükleri diğer bir konu, yönetim değişikliği ile beraber yaşanan tarihsel ve kültürel kırılmadır. Ögün'e göre Marx'ın insanların kendi tarihlerini kendilerinin yaptıkları ama kendi keyiflerinden çok içinde bulunulan koşullara göre yaptıkları gerçeğine rağmen, cumhuriyetin kurucu kadrosu bütün geriliklerin nedeni olarak dinsel ve geleneksel değerleri kabul etmişler ve yeni oluşturdukları yönetimin bu geri değerler üzerinde yükselmesini önlemek için tarihsel ve kültürel bir kırılmaya gitmişlerdir. Erdoğan ise, Cumhuriyet yönetiminin eskiye karşı duruşunun temel odak noktasını eski rejimle sembolleşen siyasal değerlerin tümü olarak belirtmektedir. Cumhuriyet yönetimiyle sadece padişahlığa karşı çıkılmamış, bir bütün olarak Osmanlı döneminin genel zihniyetinin inkarı yoluna gidilmiştir. Bu tarihsel ve kültürel kırılma, genel olarak Batı dışı hemen tüm modernleşme biçimlerinin ortak bir sorunudur. Ülkemizde de özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulusal kimlik oluşturulurken geçmiş ile süreklilik kırılmıştır. Günümüz Türkiye'sinin "tarihsizlik zihniyetinden ya da belleğini yitirme hastalığından kaynaklanan serzenişleri" bu kırılmanın bir sonucudur (Kadioğlu, 1997: 279).

Erdoğan ve Ögün, Cumhuriyet döneminde yönetici kadroların kullandıkları araçların ve yönetime egemen olan siyasal felsefenin Osmanlı dönemindekinden farklı olmadığı konusunda da benzer düşüncelere sahiptirler. Erdoğan'a göre, Cumhuriyet döneminde her ne kadar Osmanlı'nın genel zihniyetine karşı çıkmış olsa da, eski dönemin devlet-toplum ilişkisi varlığını devam ettirmiştir. Erdoğan ve Ögün, konuyla ilgili olarak hikmet-i hükümet felsefesi ve büropolitik gelenek üzerinde durmaktadırlar. Cumhuriyet yönetimi, tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi belirlenen hedeflere ulaşmada, gerektiğinde hikmet-i hükümet felsefesine dayalı eylemlerde bulunmaktan geri durmamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı'nın ötekine karşı dışlayıcı uygulamaları Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Değişen tek şey, ötekini adlandırmak noktasındadır.

Erdoğan, Soysal ve Ögün'e göre Türkiye Cumhuriyeti pozitivist ve kurucu rasyonalist düşünceye dayanmaktadır. Ancak, bu gerçeklik Erdoğan ve Ögün'ün düşüncelerinde eleştirel olarak yer alırken, Soysal'ın düşüncesinde olması gereken anlamda yer almaktadır. Erdoğan ve Ögün'e göre Cumhuriyet pozitivist ve kurucu rasyonalist olduğu için, toplumsal hareketlilik istenildiğinde arzu edilen biçime göre şekillendirilebilecek bir gerçeklik olarak kabul edilmiş, bu durum değişik zamanlarda değişik toplumsal ve siyasal mühendislik projelerinin uygulamaya konulmasına neden olmuştur. Pozitivist felsefenin bir sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki insanlar, sadece yurttaş-insan olarak düşünülmüş, bunların birey-insan yönleri bilerek ve Cumhuriyet'in kimi hedefleri doğrultusunda amaçlı bir biçimde ihmal edilmiştir. Bu politikanın gereği olarak, saptanan kimi özellikler etrafında yurttaşlar

standartlaştırılmaya çalışılmış, bu durum Cumhuriyet dönemi boyunca çoğulculuğun siyasal ve toplumsal bir sorunsal olmasına yol açmıştır. Bütün bu görüş ve düşüncelerin tersine Soysal, Cumhuriyet'i bitmemiş bir senfoni olarak nitelemekte, bu senfoninin pozitivist ve kurucu rasyonalist felsefeden hareketle dirileştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Pozitivizm, düşünce ekseninde toplum ile doğanın eşdeğer kabul edilmesine dayanır. Pozitivizme göre nasıl ki, doğal olgular teknik aracılığıyla analiz edilebiliyor ve gerektiğinde aynı ya da farklı olarak yeniden üretilebiliyorsa, sosyal fenomenler de istenilen zaman ve mekanda istenilen biçimde yeniden üretilebilir. Ama, Popper, Hayek ve Aron'un belirttiği gibi, tarih olmadan önce yazılamaz. Çünkü, tarih ve onun içerdiği toplumsal gelişmeler önceden saptanmış bir takım yazılı kurallara göre ilerlemez. "Tarih, daha çok, en beklenmedik dönüşlerden, evrimlerden, kısımlardan ve çelişkilerden geçebilen, sürekli ve değişken bir yaratımdır. Tarihin karmaşıklığı, her zaman kendisini önceden bilmek ve açıklamak girişiminde bulunanların tümünü silip süpürmekle tehdit etmektedir." (Llosa, 1995: 116). Nitekim, cumhuriyetin Türkiye uygulamasında pozitivizmin bir gereği olarak toplum yeniden imal edilebilir ve istenilen biçimde denetlenebilir olarak görüldüğünden cumhuriyetin merkezinde yer alması gereken halk, diğer bir deyişle kamu, egemen bir unsur olmak yerine sistemin yeni bir toplum yaratma projesinin edilgen bir unsuru olarak kalmıştır.

Erdoğan ve Soysal'a göre Türkiye Cumhuriyeti bir meşruiyet sorunuyla karşı karşıyadır. Erdoğan'a göre meşruiyet sorununun nedenleri hikmet-i hükümet felsefesi, patrimonyal siyasal kültür ve resmi ideolojidir. Ülkemizde hikmet-i hükümet felsefesiyle hareket edildiğinden, devlet toplumun üzerinde ve toplumun genel çıkarlarından bağımsız bir takım çıkarlara sahip olabilen aşkın bir varlık olarak görülmektedir. Devletin böyle algılanmasıyla, meşruiyet ile hukuka uygunluk arasındaki bağ koparılmakta ve devletin sahip olduğu amacın iyi olması ya da öyle olduğuna inanılıp öyle gösterilebilmesi meşruiyet için yeterli görülmektedir. Siyasal kültürümüzdeki patrimonyal özellikler nedeniyle devlet, her derde deva bir baba olarak görülmektedir.

Ülkemizde gerek hikmet-i hükümet, gerekse patrimonyalizmin birçok nedeni olmakla birlikte en önemli nedenlerinden birisi devletçiliktir. Ülkemizdeki uygulamasıyla devletçilik, "toplumdaki her türlü dinamiğin devlet denetimi ve gözetimi altında gerçekleştiği, her toplumsal gelişmenin devletin üstün çıkarları açısından değerlendirildiği, devlet dışı hiçbir toplumsal olgunun özerk meşruiyetinin tanınmadığı bütüncül bir siyasal dünya"yı ifade etmektedir (İnsel, 1995: 14). Bunun sonucu olarak devlet, bir taraftan zorunluluğun kural tanımayacağı, siyasal yaşamın zorunluluk yasaları tarafından belirleneceği Machiavellist bir felsefeden hareket etmekte (Sancar, 2000: 49), diğer taraftan asıl yapması gereken görevlerini tam olarak yapamazken kendine aşırı biçimde yüklenen babasal görevlerin altında ezilmekte, yurttaşların sorunlarına çözüm bulma noktasındaki başarı düzeyi düşen devletin meşruiyeti, başarısızlığa paralel olarak erozyona uğramaktadır. Yurttaşların, Cumhuriyet'in belirlediği hedefler doğrultusunda çağdaştırılması ideolojisi, bu hedeflerle uyuşmayan yurttaşlar açısından devleti koruyucu ve yasaklayıcı önlemler almaya itmekte, çoğulculukla bağdaşmayan bu önlemler devleti meşruiyet sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Modernleşmeye paralel olarak toplumda yeni siyasal ve toplumsal bütünleşme gereksinimleri ortaya çıkmakta ama, devlet bu taleplere karşılık verememektedir. Sosyolojik bir perspektif yerine güvenlik perspektifinden toplumsal gelişmelere bakan devlet, her yeni toplumsal gelişmeyi önlemek, saf dışı bırakmak ya da bastırmak amacıyla hareket etmektedir. Bunun nedeni ise, Toker ve Tekin'in belirttiği gibi (2002:91) devletin halka rağmen belirlediği ve değiştirmeye hiç yanaşmadığı toplumsal, kültürel ve ekonomik ortak iyilerdir. Soysal'a göre ise Cumhuriyet yönetiminin meşruiyet sorunu uluslaşma sürecinde yapılan hatalardan kaynaklanmaktadır. Buna göre Cumhuriyet döneminde farklı etnik kökene mensup yurttaşlara değişen zamanlarda çeşitli baskı ve yasaklar uygulanmış, bunun sonucu olarak etnik kökeni farklı olan yurttaşlar, yeni kurulan devletle bütünleşmek açısından sorunlar yaşamışlardır.

Aslında farklı etnik kökene mensup yurttaşların yeni devletle bütünleşmede kimi sorunlar yaşamalarının farklı nedenleri vardır. Cumhuriyet'e giden yolda dönemin seçkinleri başlangıçta dikkatli bir yol izlemişlerdir. Kurtuluş Savaşı boyunca ulusçuluk öne çıkarılmamış, ulus iradesini temsil eden meclisin adlandırılmasında bile Türk tanımlaması kullanılmamıştır (Bostancı, 2002: 51). Tunçay'a göre (1999:22) Osmanlı'dan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar ulus ya da diğer bir deyişle millet kavramı bugünkü anlamda değil, Osmanlı sınırları içindeki tüm Müslümanları anlatmak için kullanılmıştır. Durum böyleyken Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte zorunlu olarak ulus devlet ve ulusal kimlik gündeme gelmiştir. Cumhuriyetçi seçkinlerce belirlenen toplumsal ortak iyi olan laiklik gereğince dinin etkisi, eskiye oranla ikinci plana düşmüş, ulus kavramının dinden bağımsız yeni anlamına uygun olarak farklı etnik kökenindeki yurttaşların siyasal bütünleşmesini sağlamak amacıyla siyasal temsilin genişletilmesi de bir devrim sürecinden geçilmekte olduğundan çözüm olarak ortaya konulamamıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu siyasal bütünleşememe olmuştur.

Cumhuriyet yönetiminin yaşamakta olduğu diğer bir sorun, siyasal bütünleşme sorunudur. Öğün'e göre Osmanlı toplumsal yapısı kültürel çeşitliliğe dayanmaktaydı. Ancak, toplumsal yapıdaki kültürel çeşitlilik siyasal yapıya taşınmıyor, siyasal yapının merkeziliğine ayrı bir önem veriliyordu. Osmanlı'daki bu çeşitlilik, belli bir oranda Cumhuriyet'in toplumsal yapısında da bulunmaktadır. Ama, Cumhuriyet döneminde de çeşitliliğin yarattığı sorunlara karşı siyasal temsil yoluyla çözüm bulmak yerine, Osmanlı'da olduğu gibi farklı toplumsal unsurlara kuşkunun egemen olduğu bir bakış açısı geliştirilmiş ve özgürlük içerikli her toplumsal ve siyasal hareket, toplumsal ve siyasal yapıda istikrarsızlık yaratmıştır. Bütün toplumsal, sivil potansiyeline rağmen Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet yönetimi de çoğulcu siyasal-kültürel yapılar oluşturamamıştır. Soysal ise siyasal bütünleşme yetersizliğini sadece farklı etnik kökene mensup yurttaşlara yapılan baskı ve yasakçı uygulamalara bağlayarak, farklı toplumsal kesimlerin siyasal temsile bağlı olarak siyasal entegrasyonunu bütünleşme bağlamında ele almamaktadır. Yani, Cumhuriyet yönetiminin kamusal alanının kimi sorunların siyasallaştırılmasına kapalı tutulması Soysal'a göre bir siyasal bütünleşme sorunu değildir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin çözümlerinde Erdoğan ve Öğün evrensel değerlerden hareket ederken, Soysal evrensel değerlerden çok ulusal değerlere vurgu

yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, sahip olduğu felsefi ve siyasal temel, yurttaşlığı düzenleme biçimi gibi konuları Ögün ve özellikle Erdoğan, evrensel cumhuriyetçi değerlerden hareketle çözümlemektedirler. Buna karşın, Soysal'a göre Türkiye Cumhuriyeti kendine özgü değerleri olan bir cumhuriyettir ve olması gereken anlamda da böyledir.

Cumhuriyet yönetimi, kimi demokratik değerlerden yoksun olması nedeniyle karşı karşıya bulunduğu sorunlar dolayısıyla Erdoğan ve Ögün tarafından eleştirilmektedir. Konuyla ilgili yazdığı "Cumhuriyet ve Demokrasi Arasında Türkiye" makalesinin başlığı, makalenin içeriğiyle birlikte düşünüldüğünde Erdoğan'ın ülkemizdeki Cumhuriyet yönetiminde görülen çoğulculuğun yokluğu, tek doğru anlayışı, yurttaşlara özel alan bırakılmaması gibi birçok sorunu demokrasinin yokluğuna bağladığı söylenebilir. Ögün'ün ülkemizdeki çeşitli siyasal, yönetsel ve toplumsal sorunların kaynağı olarak ilerici kesimlerin dinsel ve geleneksel değerleri göstermelerini eleştirirken, bütün bu sorunların nedenini otokratik kültüre bağlaması O'nun da siyasal kültürümüzün demokratik değerlerden yoksun olmasını çeşitli sorunların kaynağı olarak gördüğünün belirtisi olarak düşünmek olanağını bize sunmaktadır. Gerçekten, Türk siyasal kültürü sorumluluk, duyarlılık ve kendi kaderine sahip çıkma gibi demokratik davranış kodlarından çok, kayıtsızlık, tevekkül, teslimiyet ve sorumluluktan kaçınma gibi demokratik olmayan değerlere sahiptir (Kayalı, 2001: 36). Ancak, Soysal demokratik gelişmeleri Cumhuriyet'e karşı bir kalkışma olarak görmekte ve demokrasi yolunda atılan genel oy, çok partili siyasal yaşam gibi adımları, Cumhuriyet'in kazanımlarını öldüren bir karşı devrim olarak nitelirmektedir.

6. SONUÇ

Çalışmanın başlangıcında belirtildiği gibi cumhuriyet kavramı, üzerinde henüz uzlaşma sağlanamamış kavramlardan biridir. İnceleme konusu yapılan aydınlardan cumhuriyet kavramıyla ilgili görüş ve düşünceleri üzerinde bir uzlaşmadan söz edebilmek mümkün görünmemektedir. İki aydın, Erdoğan ve Ögün cumhuriyeti dar ve geniş anlamda hem yönetim biçimi hem de siyasal rejim olarak ele alırlarken, Soysal'ın görüş ve düşüncelerinde ise, cumhuriyetin bir yönetim biçimi mi, yoksa bir siyasal rejim mi olduğu açık değildir. Çünkü, Soysal bir yandan Türkiye'de demokrasinin cumhuriyeti öldürdüğünü ileri sürerken, diğer yandan ülkemizde Cumhuriyet'in demokratikleştirilmesinden söz etmektedir.

Çalışma kapsamındaki aydınlardan sadece Erdoğan'ın görüşleri arasında genel olarak cumhuriyetçi kurama ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Cumhuriyetin üzerinde uzlaşmaya varılamamış bir kavram olmasının nedenlerinin başında ülkemizde cumhuriyetin kuramsal açıdan yeterince incelenmemiş olması gelmektedir. "2. Cumhuriyet Tartışmaları" başlığını taşıyan ve M. Sever ile C. Dizdar tarafından derlenmiş olan kitapta aralarında Asaf Savaş Akat, Bülent Tanör, Cem Eroğul, Hikmet Özdemir, Mehmet Altan, Mete Tunçay, Toktamış Ateş ve Yalçın Küçük gibi birçok siyaset ve anayasa bilimci ile bu konularla ilgilenen iktisatçıların yer aldığı akademisyenlere cumhuriyetin ne olduğu sorulmuş, ancak, bu soruya muhatap olan tüm bu akademisyenlerin cumhuriyetin ne anlama geldiğine ilişkin olarak verdikleri yanıt, açıklayıcı ve cumhuriyetin demokrasi ile farkını ortaya koymaktan uzak

kalmıştır. Daha da ilginç olanı, cumhuriyetin ne olduğu sorusuna muhatap olan aydınlar, cumhuriyeti klasik olarak halka dayalı yönetim biçiminde tanımladıktan sonra, demokrasiyi anlatmışlardır. Aydınlar arasında cumhuriyetin ne olduğu ya da ne olmadığına ilişkin görüş ayrılıkları, cumhuriyet konusundaki varolan kavram kargaşasının Türk bilim camiasında daha belli bir süre varlığını koruyacağını göstermektedir.

Çalışma konusu aydınlar, Türkiye'nin cumhuriyet deneyimi konusunda da hemfikir değillerdir. Bu bağlamda, Erdoğan ve Ögün tarafından cumhuriyet yönetiminin eleştirilen yönleri, Soysal tarafından desteklenmesi ve geliştirilmesi gereken yönler olarak ortaya konmaktadır. Erdoğan ve Ögün, pozitivist ve kurucu rasyonalist felsefenin Tanzimat'la başlayıp, Cumhuriyet'le devam eden Türk modernleşme sürecini çıkmaza soktuğunu ifade ederlerken, Soysal, Cumhuriyet'in sorunlarının pozitivistin ışığında çözüleceğini ileri sürmektedir. Bu noktada farklı siyasal duruşların farklı sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

Çalışmanın en somut sonucu ise, özgürlükçü olmayan bir sultanlığın eleştirilerek yerine özgürlükçü amaçlarla kurulan Cumhuriyet yönetiminin de hedeflenen özgür bir toplumu yaratamadığıdır. Çalışma konusu her üç aydına göre, bu konuda yapılmış olanlar yetersiz olup özgür bir toplum için yapılması gereken daha çok şey olduğudur. Ancak, özgür bir topluma ulaşılamamanın nedenleri açısından aydınlar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Erdoğan ve Ögün'e göre Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yeni bir döneme geçilmesine karşın, eski dönemin otokratik kültürü varlığını devam ettirdiğinden yeni dönem de özgürlüğün temel alındığı bir dönem olamamıştır. Soysal'a göre ise, Cumhuriyetçi seçkinler özgürlükçü uygulamalara girişmişlerken, geleneksel yerleşik güçlerin bu uygulamaları engellemeleri sonucu istenilen özgür topluma ulaşılamamıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, farklı siyasal duruşlarına karşın, her üç aydının da, gerektiğinde Cumhuriyet'e eleştirel bakabilmiş olmalarıdır. Bu durum eleştirel aklın kamusal tartışmalara verimli bir kaynak olarak kabul edilmesi açısından son derece önemlidir. Hele hele iyi yurttaş olmaya niyetlenenlerin bu uğurda kendi bireysel özgünlüklerini kaybetmek zorunda bırakıldıkları, bireysel özgünlüklerinde ısrar edenlerin ise hiçbir zaman iyi yurttaş olarak kabul edilmeyip rejim muhalifi uygulamasına tabi tutulduğu böylesine olağan dışı bir dönemde, Cumhuriyet'e eleştirel bakabilmek çok daha önemli olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, T. (1986), **Cumhuriyet**, İstanbul: Süreç Yayıncılık.
- BARRY, N. (1995), **An Introduction to Modern Political Theory**, London: Macmillan.
- BOSTANCI, M.N. (2002), **Cumhuriyetimiz**, Ankara: Vadi Yayınları.
- CANGIZBAY, K. (2000), **Hiçkimsenin Cumhuriyeti**, Ankara: Ütopya Yayınları.
- CAPOZZI, E. (1998), "Republicanism and Representative Democracy: The Heritage of James Harrington", **European Review of History**, Autumn 98, Vol. 5, Issue 2, pp. 197-204.
- ÇAHA, Ö. (1999), **Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık.

F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi 2004 14 (2)

- ERDOĞAN, M. (1997a), “Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri”, **Yeni Türkiye, Türk Demokrasisi Özel Sayısı**, 3 (17), ss. 273-289.
- (1997b), “14 Mayıs’tan Bugüne”, **Öncü**, 14.05.1997.
- (1997c), **Rejim Sorunu**, Ankara: Vadi Yayınları.
- (1997d), “Özal’dan Demirel’e”, **Öncü**, 19.04.1997.
- (1997e), “Tek Tip İnsan ve Totaliterizm”, **Öncü**, 31.07.1997.
- (1997f), “Türkiye’nin Batı Rotası”, **Öncü**, 24.07.1997.
- (1997g), “‘İrtica’nın Bereketi”, **Öncü**, 30.04.1997.
- (1997h), “‘Rejim Sorunu’ ”, **Öncü**, 13.04.1997.
- (1998a), **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- (1998b), “Türkiye’de Siyasal Sistem ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı II**, 4 (23-24), ss. 801-817.
- (2000a), “Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var mı?”, **Doğu Batı**, 4 (13), ss. 45-57.
- (2000b), **Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji**, 2. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- (2001), **Dersimiz Özgürlük**, İstanbul: Pınar Yayınları.
- HABERMAS, J. (1996), “Three Normative Models of Democracy”, BENHABIB, S., (Ed.), **Democracy and Difference**, Princeton: Princeton University Press, pp. 21-30.
- (2002), **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak/Siyaset Kuramı Yazıları**, (Çev. İ. Aka), İstanbul: YKY.
- HELD, D. (1998), “Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş”, **Cogito**, 15, ss. 27-67.
- İNSEL, A. (1995), **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- KADIOĞLU, A. (1997), “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı”, BİLGİN, N., (Der.), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1999), **Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi**, İstanbul: Metis Yayınları.
- KAYALI, K. (2001), **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KEYMAN, F. (1999), “Cumhuriyet-Demokrasi Karşıtlığı Üzerine Düşünceler: Özgürlük Sorunsalı”, **Düşünen Siyaset**, 1(10), ss. 47-53.
- KİLİ, S. (2000), “Demokrasi ‘Cumhuriyetsiz’ Olmaz”, **Cumhuriyet**, 13.02.2000.
- KRAMNICK, I. (1980), “English Middle Class Radicalism in the Eighteenth Century”, **Literature of Liberty**, Summer, Vol. 3, pp. 5-48.
- LLOSA, M.V. (1995), “Özgürlük Kültürü”, DIAMOND, L., M.F. PLATTNER (Der.), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- MACHIAVELLI, N. (1998), **Hükümdar**, (Çev. M. Özay), İstanbul: Şule Yayınları.

- MAIHOFER, W. (1990), "The Ethos of The Republic and The Reality of Politics", BACK, Gisela, Quentin SKINNER and Maurizia VIROLI, (Ed.), **Machiavelli and Republicanism**, Cambridge: Cambridge University Press.
- OLDFIELD, A. (1990), **Citizenship and Community: Civic Republicanism and The Modern World**, London: RKP.
- ÖĞÜN, S.S. (1995a), "Türk Siyasal Kültürü ve II. Cumhuriyet", **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1995b), "Türkiye'de Kadimlik-Ceditlik Tartışmasının Hal-i Pür Melâli", **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1995c), "Türkiye'de Birey Kültü", **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1995d), "Topluluk Ruhü ve Türk Siyaseti", **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1995e), "Kemalizm Tartışmalarının Kültürel Doğası Üzerine Bazı Notlar", **Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- (1995f), "Türk Aydınları ve Siyaset", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 35, Temmuz-Ağustos, ss. 23-35.
- (1996a), "Vasatlık, Kitle ve Türk Demokrasi Kültürü", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 38, Ocak-Şubat, ss. 78-82.
- (1996b), "Politik Kirlenme Tarihi Üzerine Bazı Dikkatler", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 43, Kasım-Aralık, ss.25-33.
- (1997), **Politik Kültür Yazıları**, Bursa: Asa Kitabevi.
- ÖZKAN, N. (1999), "Atatürk Millici Liderdi-Süleyman Seyfi Öğün İle Yapılan Söyleşi", **Milliyet**, 11.11.1999.
- PETTIT, P. (1998), **Cumhuriyetçilik**, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- PHILP, M. (1998), "English Republicanism in the 1790s", **Journal of Political Philosophy**, Sep. 98, Vol. 6, Issue 3, pp. 235-262.
- PLASSER, F., ULRAM, P.A. and H. WALDRAUCH, (1998), **Democratic Consolidation in East-Central Europe**, London: Macmillan Press.
- PLATON (2001), **Devlet**, (Çev. S. Eyuboğlu, M. A. Cimcoz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ROUSSEAU, J.J. (1989), **Toplum Sözleşmesi**, (Çev. V. Günyol), Ankara: MEB Yayınları.
- SANCAR, M. (2000), **Devlet Akli Kıskaçında Hukuk Devleti**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SANDEL, M.J. (1999), "Liberalism and Republicanism: Friends or Foes? A Reply to Richard Dagger", **Review of Politics**, 61 (2), pp. 209-215.
- SOYSAL, M. (1976), "Heyecansız Cumhuriyet", **Milliyet**, 29.10.1976.
- (1991), "Fırat'ın Ötesi", **Milliyet**, 15.03.1991.
- (1993), "Bitmemiş Senfoni", **Hürriyet**, 29.10.1993.

F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi 2004 14 (2)

- (1994a), “Ortak Bilinç”, **Hürriyet**, 27.12.1994.
- (1994b), “Demokratikleşme Bölme Değildir”, **Cumhuriyet**, 22.12.1994.
- (1994c), “Büyük Kopukluk”, **Hürriyet**, 30.10.1994.
- (1995), “Mezhepler ve Diyanet”, **Hürriyet**, 16.04.1995.
- (1998a), “Cumhuriyet Alkışla Olmaz”, **Cogito**, 15, ss. 185-231.
- (1998b), “Demokrasi Cumhuriyeti Nasıl Öldürür?”, **Hürriyet**, 30.10.1998.
- (1998c), “Cumhuriyeti Cumhuriyet Kurtarır”, **Hürriyet**, 28.10.1998.
- TOKER, N ve S. TEKİN (2002), “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyetten Kamusuz Demokrasiye”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık**, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 82-106.
- TUNÇAY, M. (1999), **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul: TVYY.
- ÜNDER, H. (1998), “Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu”, **Birikim**, Sayı 115, ss. 60-74.
- WALTMAN, J. (1998), “Citizenship and Civic Republicanism in Contemporary Britain”, **Midwest Quarterly**, 40 (1), pp. 93-107.
- WILLS, G. (1982), **The Federalist Papers by Alexander Hamilton, James Madison and John Jay**, New York: Bantam Books, Inc.